

FYODOR MİHAYİLOVİÇ DOSTOYEVSKİ VE AHMET MİTHAT EFENDİ'DEN HAREKETLE NESİR TÜRÜNDE ESERLERDE YAZAR- ESER İLİŞKİSİ

The Move From Fyodor Mihayiloviç Dostoevsky, and Ahmet Mithat Efendi Type
Prose Works of Author-Author Relationship

Abdullah ACEHAN*

Öz: Bu çalışmada, Fyodor Mihayiloviç Dostoyevski ile Ahmet Mithat Efendi'nin toplam altı eserinden hareketle yazar ve eseri arasındaki ipuçları üzerinde durmaya çalışıldı. Araştırmanın giriş kısmında bu konuyla alakalı yerli ve yabancı ülke edebiyatlarından nazım ve nesir türünden örnekler verildi. Daha sonra Rus edebiyatının önemli yazarlarından Dostoyevski ile Türk edebiyatından Ahmet Mithat Efendi'nin seçilen bazı eserleri üzerinde duruldu. Sonuç kısmında ise bu inceleme neticesinde elde edilen veriler sıralanırken faydalanan eserler de en sonda verildi.

Anahtar kelimeler: Edebiyat, Roman, Fyodor Mihayiloviç Dostoyevski, Ahmet Mithat Efendi,

Abstract: In this study, Fyodor Mihayiloviç Dostoyevsky and Ahmet Mithat total of six movement work and the work of the author tried to concentrate on tips. Research relevant to the topic in the introduction of domestic and foreign land literary examples were given in verse and prose. Then, from the most important writers of Russian literature from Dostoyevsky and Ahmet Mithat Turkish literature focused on some selected works. In the conclusion, the findings obtained as a result of these investigations utilized when sorting artifacts were given at the end.

Keywords: Literature, Novel, Fyodor Mihayiloviç Dostoyevski, Ahmet Mithat Efendi.

Makale Gönderim:
01.05.2015
Kabul Tarihi:
28.05.2015

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, aace1968@hotmail.com

GİRİŞ

Hayatımda büyük payı olan insanlardan biri olan hocam Orhan Okay'ın çok sık olarak tekrar ettiği bir sözünü hatırlıyorum: “İnsan en iyi bildiğini veya yaşadığını yazar.” Sonuna kadar doğru olduğuna inandığım bu söz, şuanda bu araştırmanında başlangıç noktasını oluşturuyor. Çünkü insanoğlu neyi görür, bilir ve yaşarsa muhakkak ki en iyi onu ifade eder. Yazar da hayatı boyunca yaşadıklarından pay çıkarmasını bilen bir insandır. Onun için muharrirlerin büyük bir kısmının eserlerine baktığımızda tamamen veya kısmen de olsa kendi hayatlarından izler taşıdığına şahit oluruz.

Burada hemen akla şu soru gelebilir: Peki fantastik veya bilimkurgu türünde kaleme alınan eserler için de aynı şeyi söyleyebilir miyiz? Gayet doğal olarak bu soruya verilecek cevap öncekinden farklı olacaktır. Çünkü hayale dayalı olay veya olaylar üzerine bina edilmiş nesir türleri için bu durum geçerli değildir. Fakat aynı durum, mistik veya psikanalitik konular üzerine kurulan eserler için de geçerlidir.¹ Çünkü bu türden bir olayı herkes yaşamasa da yaşayan birisi veya birileri olabilir. Kısacası başta ifade ettiğimiz konuya geri dönecek olursak bütün eserlerde yer almasa bile bir kısım eserlerde, yazar ile eser arasında mutlak bir bağ vardır ve olması da şahsi kanaatime göre son derece doğaldır.²

Hocamın da hocası olan Mehmet Kaplan, bu düşüncede bizimle aynı çizgidedir. O da bu düşüncesini “İnsan en iyi kendisini tanıyabilir. Kendisini tanıyor ise başkalarını daha iyi anlar” sözleriyle ifade ediyor. (Kaplan, 2004: 134). Mehmet Kaplan, bir edebi eseri incelerken takip edilmesi gerek yolu; devir-şahsiyet [yazar]-eser üçlüsü olarak ifade ediyor. Yani Kaplan hocaya göre bir edebi eserin teşekkülünde etkili olan en önemli ikinci unsur; onu meydana getiren yazardır. Eser üzerinde yazarın mutlak bir tasarrufu vardır. Bu durum da gayet doğaldır çünkü o eseri kaleme alan kişi yazardır. Bu sebebe binaen eser üzerinde yazarının etkisinin olması son derece tabiidir.³ Yine Kaplan hocaya göre insan [yani yazar], içinde yaşadığı coğrafya, tarih, sanat ve kültürün mahsulüdür. (Kaplan, 2007: 65). Dolayısıyla yaşadığı bu coğrafyadan aldıklarını doğal olarak eserine intikal ettirir. Kaplan hoca, Tanpınar'ın bir yığın yazı ve kitapları okunduğunda ısrarla üzerinde durduğu üç kavramın olduğunu ifade eder.

¹ Enis Behiç Koryürek ve Peyami Safa'nın bir takım eserleri bu grupta düşünülebilir.

² Fethi Naci de yazarların ilk romanlarının genellikle özyaşam öyküsel romanlar olduğunu ifade ediyor (Naci, 2002: 104). Bu duruma örnek olarak da Michel de Castillo'nun Çağımızın Çocuğu romanını gösteriyor: “Michel del Castillo, Çağımızın Çocuğu'nu 24 yaşında yazmış; o yaşlarda yazılan ilk romanlar aşağı yukarı hepsi gibi bir özgeçmiş romanı. Michel del Castillo'nun kahırlı çocukluğunu ve ilk gençliğini bu kitaptan öğreniyoruz” (Naci, 2002: 214).

³ Fakat yaşadığımız yüzyıl içinde ortaya çıkan bazı akımlar sadece eseri merkeze alırlar. Onlar için yazar ve yazarın yaşadığı, yetiştiği çevre o kadar önemli değildir. Çünkü onlara göre eser, yazıldıktan sonra artık yazarının kontrolünden çıkmıştır. Bundan dolayı onlar için metin tahlilinde önemli olan eserdir.

Bu kavramlar; dil, hayat tecrübesi ve mükemmeliyettir. (Kaplan, 2007: 84). Mehmet Kaplan'ın bu ifadesinde de görüleceği üzere saydığı üç kavramın ikinci sırasında "hayat tecrübesi" gelmektedir.⁴ Yani yazar için yaşadıkları çok önemlidir. Bu sebeptendir ki Tanpınar'ın eserlerinde görülen güzellik, zengin hayat tecrübesi ve kültür ile beraber, onları sürekli yoğuran bir iradenin eseridir. (Kaplan, 2007: 86). Bir yazarı anlayabilmek için sadece onun hayatının kronolojik çizgisinin bilinmesi yeterli değildir. Yazarı anlamak için yaşadığı dönem, yetiştiği çevre, mensubu olduğu millet, uğraştığı meslek, aldığı eğitim, okuduğu kitaplar, dergiler, sevdiği yazarlar, savunduğu fikirler ve hatta geçirdiği hastalıklar edebi eseri anlamamıza yardımcı olan önemli kriterlerdir.⁵ Çoğu zaman eser, yazarın hayat macerasıyla birlikte okunduğu zaman bir anlam kazanır. (Çitçi, 2008: 193).⁶

Hemen hemen her sanat eseri, onu teşekkül ettiren sanatçısının kişiliğini yansıtır. "Üslubu beyan aynıyle insandır" sözünden hareketle eserde, onu meydana getiren edebiyatçıya ait üslup özellikleri, o kalem sahibinin kişiliğinin bir nevi ifadesidir. Eğer sanatçı, ortaya çıkardığı eserinde kişiliğini özellikle gizlemeye çalışırsa, o zaman sanatçının varlığı esere dolaylı olarak yansır. Yani sanatçı eserinde kişiliğini gizlemek istese de bunu tam olarak başaramaz. Çünkü az önce de ifade ettiğimiz "üslubu beyan aynıyle insan" sözünden hareketle onun seçtiği kelimelerden, imge ve sembollerden onun şahsiyetiyle ilgili pek çok özellik, yazarın kişiliğini ele verir. Bugün hayatta olmayan ve hakkında sınırlı bir bilgiye sahip olduğumuz birçok edebiyatçı hakkında bilgi edinebilmek için onların eserlerine ve eserlerindeki üslup özelliklerine bakarız. Çünkü bu sayede o kişinin karakteristik özellikleri ile yaşadığı zamanın şartları hakkındaki bilgiye, o kişinin eserleri sayesinde ulaşırız. Nurullah Çetin'e göre hiçbir edebi metin, onu kaleme alan yazarından ayrı düşünülemez:

"Hiçbir roman, şiir, hikâye, tiyatro yazarın hayatından bağımsız değildir. Ancak kişisel yaşantılar, hayatların edebiyata yansıma biçimi değişiktir. Dolayısıyla mesela bir romancı, hayatını yazar; bunu yaparken de bir seçme, düzenleme, yorumlama, değerlendirme içinde sunar. Kendi yaşantıları, gözlemlerine dayalı

⁴ Tanpınar, bir yazarın, hayatı en iyi kendi şahsiyetinde idrak edeceğine inanır ki, bunda da haklıdır. Biz başkalarını dışardan görürüz, kendimizi ise içten tanırız. Edebiyatın ham malzemesi, duygular, ihtiraslar, rüyalar gözyaşları, üzüntüler, ümitler ve korkular değil midir? Biz bunları ancak kendi benliğimizde, bir de çok yakınlarımızda tanıyabiliriz. Başkaları hakkında söylediğimiz her şey sathî ve gıyabîdir. Tanpınar, edebiyatçıya mistikler gibi 'kendine bak, kendinde bütün insanlığı ve Tanrı'yı bulursun' der. Fakat insan kendini muayyen bir kültür seviyesine ulaşmadan tanıyamaz. Zengin bir lügati yoksa söyleyecekleri, bir kaç basit kelimeden ibaret kalır. İnsan, insanlığın büyük eserlerinde kendisini bulur. Her insan kendisinde bütün insanlığı taşıdığı gibi, bütün insanlıkta da kendisinden önce yaşamış, tasvir ve tahlil edilmiş, kendisinininkine çok yakın ruh hallerini keşfeder. Beş Şehir ve Huzur'u okuyanlar, Tanpınar'ın hayat ve şahsiyetinde kültürünün tuttuğu geniş yeri görürler. (Kaplan, 2007: 85).

⁵ Geçirdiği hastalıklar konusunda bize en yakın kitap; Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'dur.

⁶ "Yazarların yasadıkları sosyal çevreler, hayatı algılayışları, psikolojileri, sıkıntıları yahut mutlulukları; yazdıkları edebî eserlere yansır. Örneğin dünya edebiyatında Virginia Woolf'un ve Dostoyevski'nin romanlarında, yazarların esere net bir şekilde yansıdıkları görülür. Bir yazarın kaleme aldığı eserlerinde yarattığı kahramanlara kendi kişiliğinden bir şeyler katması ihtimal dâhilindedir. Bazen de yazar, edebî eserlerinde yazılanın kurgusal dünyasını zorlayarak yasadıklarını doğrudan doğruya yansıttığı görülebilir." (Ayata ve Tonga, 2008: 13).

başkalarının yaşantıları hayatı oluşturur; bunların belli bir şekil, teknik, bakış açısı, yorumlama biçimi ve üslup içinde sunumu da siyaseti oluşturur. Dolayısıyla roman, edebiyat, hayat ve siyasetin sentezidir.” (Çetin, 2012: 121).⁷

İlimsiz edebiyat olmayacağı gibi herhalde milletinden kopuk edebiyatçı da olamaz, olsa da başarılı olmaz. Aynı zamanda bir milletin temsilcisi de olan yazar, fildişi kulede yaşamak yerine, üyesi bulunduğu milletin vicdanına ve hissine tercüman olmalı, hatta onun sözcülüğünü yapmalıdır. İşte bu ve buna benzer sebeplerden dolayı yazarın, kaleme almış olduğu eserinde kendi hayatından izler taşıması son derece doğaldır. Bir yazarın eserinde, hayatından izlere yer vermesi, okuyucu üzerinde etkili olur. Nitekim okuyucu, okuduğu romanlardaki yaşantı tarzına özenir, onlar gibi yaşamayı hedef edinir, o yaşantıları eyleyen figürlerle rol özdeşliği kurmaya çalışır. Dolayısıyla edebiyat, toplumların sosyal yaşantılarında belirleyici bir etkiye sahiptir. İşte yukarıda ifade ettiklerimize binaen bizim bu konuya bakış açımızın temelinde, yazarın hayatının tamamının veya bir kısmının eserine veya eserlerine yansımaya yatmaktadır.⁸

Az önce de ifade edildiği gibi bu araştırmanın konusu; eser ile yazar arasındaki ilişki ve etkileşimdir. Fakat bu durum, sadece nesir türünden eserler için söz konusu olmadığı için nazım türünden eserlerde de karşımıza çıkmaktadır. Mesela Yahya Kemal’in “İstanbul’un O Yerleri” manzumesinde yer alan şu mısralar, bir nevi onun hayatının şiirine yansımadır:

Cânânla çıktığım tepeler...Başta Çamlıca
Hâlâ muhayyilemde parıldar, resim gibi (Beyatlı, 2008: 41).⁹

Yahya Kemal’in bu durumuna bir benzerlik yani “şairin manzumelerinde kendi hayatından izler taşıması” Cahit Sıtkı Tarancı’da da karşımıza çıkar. O, aynı zamanda hayatının bir kesitini ifade ettiği “Abbas” manzumesinde, askerliği sırasında emir eri olan Abbas isimli askerine her gece kurdurduğu çilingir sofrasını anlatır:

⁷ Nurullah Çetin, bu konu ilgili olarak düşüncelerini şu ifadeleri ile desteklemektedir: “Bilgi; varlık, olay, olgu, durum ve fikirlere ait özelliklerden oluşan ham malzemedir. Bu, edebiyatçının zihni dışında olan harici malzemedir. Eserinde kendisine ait bilgiler konu edinse bile bunlar; zihninden bağımsız ve ayrık unsurlardır. Edebiyatçının kendi vücut yapısına, ruh haline ait bilgiler, başka insanlarda gözleyip izlediği dikkat çekici özellikler, eşyada görünenler, hayat değişimleri, yaratıcıya ait bilgiler vs. Bütün bunlar, edebiyatçının kullanacağı malzemelerdir. Mesela Ahmet Haşim, kendi başının ve yüzünün biçimsel özelliklerini bile şiirinde bilgi malzemesi olarak kullanmıştır.” (Çetin, 2012: 126).

⁸ Burada şöyle bir durum da karşımıza çıkmaktadır. Yazar, romanını kaleme alırken kendi hayatından istifade ettiği kadar başkalarının hayatından da istifade edebilir. Burada başkalarının hayatından kastettiğimiz şey, o kişinin anıları, hatıralarıdır. Mesela Fethi Naci’ye göre Kemal Tahir, Yol Ayrımı romanında Ahmet Ağaoğlu’nun Serbest Firka Hatıraları’ndan istifade etmiştir. Buna örnek olarak da Yol Ayrımı romanının 43-59 sayfalarına, Ahmet Ağaoğlu’nun Serbest Firka Hatıraları’nın (2. Baskı-1969), 1-15 sayfaları arasında olduğu gibi aktardığını gösterir. (Naci, 2002: 47).

⁹ Mehmet Kaplan, Yahya Kemal’in muhtelif manzumelerinde görüldüğü gibi bazı rubailerinde de şahsi yaşantılarını işlediğini ifade ediyor (Kaplan, 2007: 176).

Haydi Abbas, vakit tamam;
Akşam diyordun işte oldu akşam.
Kur bakalım çilingir soframızı;
Dinsin artık bu kalp ağrısı.
Şu ağacın gölgesinde olsun;
Tam kenarında havuzun.
Aya haber sal çıksın bu gece;
Görünsün şöyle gönlümce.
Bas kırbacı sihirli seccadeye,
Göster hükmettiğini mesafeye
Ve zamana.
Katıp tozu dumana,
Var git,
Böyle ferman etti Cahit,
Al getir ilk sevgiliyi Beşiktaş'tan;
Yaşamak istiyorum gençliğimi yeni baştan. (Yetiştiren, 2014: 15).¹⁰

Bir mübadele mensubu olan şair, tiyatrocü ve romancı Necati Cumalı, mübadele sonrası hayatının büyük bir kısmını İzmir'in Urla ilçesinde geçirir. Varlık dergisinin 1955 yılı Şubat sayısında çıkan "Karakolda" manzumesinde Cumalı, Urla'nın Özbek köyünde kendi yaşamış veya şahit olmuş olduğu bir toprak kavgasını işler.

Şiir sahasından bu konuda örnek verebileceğimiz bir diğer şairimiz de Mehmet Çınarlı'dır. O da manzumelerini kaleme alırken hayat tecrübelerinden istifade ettiği için pek çok şiirinde şahsi hayatından izlere rastlanır. Bu sebebe binaen Mehmet Kaplan, Mehmet Çınarlı'daki bu durumu "yaşantılarını şiir haline getirmesini bilen usta bir şair" sözüyle ifade eder. (Kaplan, 2007: 205). Çınarlı'nın yakın dostu olan Gültekin Samanoğlu da aynı arkadaşı Mehmet Çınarlı gibi sahte bir tavır takınmadan kendi yaşadığı hisleri anlatmıştır. Yani manzumelerini kaleme alırken, yaşadıklarından istifade etmiştir. (Kaplan, 2004: 324). Aynı şekilde Faruk Nafiz, 1922 senesinde İstanbul'dan Kayseri'ye öğretmen olarak giderken gördüklerinden "Han Duvarları" manzumesini ortaya çıkardıysa aynı şekilde 1960 ihtilalinden sonra Yassıada'da yaşadıklarından da bir "Zindan Duvarları" çıkarmasını bilmiştir.

Bu konu hakkında nazım türünden örnekler verdikten sonra tiyatrodan da misal vermek gerekirse az önce "Karakolda" manzumesini bu konuya örnek gösterdiğimiz Necati Cumalı'nın "Yaralı Geyik" dramını gösterebiliriz. Necati Cumalı, Yaralı Geyik tiyatrosunu yorumladığı bir yazısında, bu tiyatronun merkezi

¹⁰ Şaire Tevhide Hanım, 1847-1902 tarihleri arasında Manisa'da yaşamıştır. Tevhide Hanım'ın 1881 yılında yazıldığı tahmin edilen bir divanı vardır. Bu divanın özelliği ise annesini, eşini ve kızını art arda kaybettiği için manzumelerinde o derin acının izleri çok rahat bir şekilde hissedilir. Ayrıca yine bu divandaki şiirlerde, yaşadığı çağın insanların kültür ve alışkanlıkları görülür.

kahramanı olan geyik avcı Duran ile kendisini birleştirdiğini, aynileştirdiğini ifade ediyor.¹¹ (Kaplan, 2007: 197).

Müellif-eser ilişkisine, şiir ve tiyatro türlerinden örnek verdikten sonra bu araştırmamızın ana temasını oluşturan nesir türündeki örneklere geçelim. Ahmet Mithat Efendi'nin tanınmış romanlarından olan Felâton Bey İle Râkım Efendi'deki Râkım ile Paris'te Bir Türk'teki Nasuh, Ahmet Mithat Efendi'nin kendisidir.¹² Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah'ındaki Ahmet Cemil, Halit Ziya'nın kendisidir. (Andı, 1995: 27). Hatta Halit Ziya Uşaklıgil bazı eserlerinde, Batı kültürü ile yakın teması olan, o kültürle yoğrulmuş ve çevresinde benzerlerini gördüğü tiplerden de istifade etmiştir.¹³

Mehmet Rauf, Eylül'ü yazarken kendi hayatındaki enstantanelerden istifade eder. Rauf'un, Eylül romanında son derece başarılı ruh tahlilleri yapmasında yaşanmışlığın da payının olduğunu düşünüyorum.¹⁴ Fethi Naci, bu yaşanmışlığın payını "Eylül'de Necip ile Suat'ın ruhsal durumları büyük bir başarıyla anlatılmıştır. Bu başarıda yaşanmışlığın payı olsa gerek diye düşünmemek elde değil" sözleriyle ifade ediyor. (Naci, 2002: 119). Cevdet Kudret, "Eserin kahramanı olan Necip'in duyguları hatta hayatı ile yazarın duyguları hatta hayatı arasında bir benzerlik olduğunu" belirtir. (Kudret, 1998: 230). Hüseyin Cahit Yalçın, Edebiyat Anıları adlı eserinde benzer ifadeler kullanır. (Yalçın, 1999: 163). Halit Ziya Uşaklıgil'in Kırk Yıl adını taşıyan hâtıratındaki şu cümleleri, Mehmet Rauf ile eserlerindeki şahıs kadrosu arasındaki bağları gayet güzel özetler:

¹¹ Necati Cumalı, Devlet Tiyatroları'nın 100'üncü yıl dolayısıyla çıkardığı kitapta şöyle diyor:

"Şiire, edebiyata adadığım yaşamımla, kendime göre bir geyik avcısıyım ben de. Duran'la kardeş gördüm kendimi. Her yazdığım şiir, oyun, öykü, roman yazılıncaya kadar, ardından dağ, tepe koştuğum birer koca geyikti gözümde". Mehmet Kaplan, Cumalı'nın bu ifadesini "Bu yorum, eserle yazar arasındaki bağlantıyı göstermesi bakımından bir değer taşır. Fakat eserin kendi, kendi içinde daha derin ve değişik bir mana taşıyor. Şiir ve sembolün taşıdığı mana, ferdi planı aşılıyor" şeklinde yorumlayarak, bizim de ortaya çıkarmaya gayret sarf ettiğimiz yazar-eser ilişkisine destek vermiş oluyor. (Kaplan, 2007: 197).

¹² Mehmet Kaplan'a göre Felâton Bey İle Râkım Efendi romanını inandırıcı yapan taraf, romancı ile eseri arasındaki hayatî münasebettir. (Kaplan, 1987: 95).

¹³ Aşk-ı Memnu'nun yazarı olan Halit Ziya, Suut Kemal Yetkin'e gönderdiği ve 5 Eylül 1943 tarihinde Ulus gazetesinin Güzel Sanatlar Sahifesi'nde yayımlanan mektubunda, Aşk-ı Memnu'yu yazarken gerçek hayat gördüğü muhtelif tiplerden istifade ettiğini şu cümlelerle ifade ediyor:

"Bunların hiçbirisi muayyen bir takım şahsiyetlerin tasviri değildir. Fakat umumiyet itibarıyla birçok şahsiyetlerden alınmış parça parça cüzlerden meydana gelmiş bir varlıktır. Mesela yapıtın başlıca şahsiyetlerinden dolan Behlül, benim hususiyetlerini tanıdığım bir iki, belki üçünden toplanmış bir gençti. Filan ve falana az çok benzer, fakat mutlaka filan değildir. Firdevs Hanım ve kızları, hele Nihal ve babası, bunlar da öyle" (Bostancı, 2002: 386). Uşaklıgil'in İstanbul ve İzmir hayatındaki yakın çevresinde olan simalardan birçokları Ferhunde Kalfa, Mahalleve Mevkuf, Raife Molla, Raziye Kadın, Ayin-i Şikem, Altın Nine gibi bazı küçük hikâyelerinin ilham kaynağı olur. (Uşaklıgil, 2008: 380). O, amcası Sadık Bey ile 1889 senesinde yaptığı Avrupa gezisinden edindiği intibaları Şadan'ın Hikâyeleri adıyla neşreder. (Uşaklıgil, 2008: 422). Veznedar Muavini hikâyesi ile Ferdi ve Şürekâsı romanındaki Hasan Tahsin Efendi, Halit Ziya'nın İzmir'deki bankacılık günlerinde aynı şubede beraber çalıştığı Demetrius Decipris'ten izler taşır. (Uşaklıgil, 2008: 451).

¹⁴ M. Fatih Andı'ya göre Eylül'deki Necip, Mehmet Rauf'tur. (Andı, 1995: 27).

“Mehmet Rauf, romanlarının ve öykülerinin hemen hepsinde kendi kişiliğinden soyutlanamamıştır. Daha çok soyutlanmaya gerek duymamıştır. O, kendi kahramanlarında özdeşleşir; onların bütün duyguları, davranışları, düşünceleri; kendisinin o halde, o durumda bulunacak olsa, ne ve nasıl olması gerekse işte odur.” (Uşaklıgil, 2008: 787).

Selim İleri'ye göre Mehmet Rauf, kısa boylu ve çok şişman bir erkektir. (İleri 1993: 59).¹⁵ İleri, bu sebeple kadınların onunla pek ilgilenmediklerini, onun da Necip gibi yakışıklı, bütün kadınların ilk görüşte çarpılacağı bir kahraman ortaya koyarak bu kompleksini tatmin etmeye çalıştığını belirtir. Selim İleri, Eylül'de konu edilen yasak aşkın, Mehmet Rauf'un kendi hayatında bir subayın eşi ile yaşadığı aşktan esinlenerek oluşturulduğunu, hatta bu yasak aşk yüzünden intihara bile teşebbüs ettiğini belirtir.¹⁶ Eylül'de Necip'in sık sık intihardan söz açması da bu sebepten olsa gerektir. Romanın sonunda Necip'in Suat'la birlikte yanarak ölmesi de bir nevi intihardır. Mehmet Rauf, gerçek hayatta kendisinin gerçekleştirmediği olayı, roman kahramanlarına yaptırır. Bir diğer Servet-i Fünun yazarı olan Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayal İçinde romanındaki Nezih, romanın müellifi olan Hüseyin Cahit'tir. (Andı, 1995: 27).

Tarik Buğra'nın kaleme aldığı Küçük Ağa'nın konusu Akşehir'de geçtiği için olaylar da Akşehir ve civarı merkez alınarak anlatılır. (Kerman, 2009: 355). Zaten Tarık Buğra da Akşehirlidir.¹⁷ Aynı şekilde Tarık Buğra, Yağmuru Beklerken ve Dönemeç'te de yaşadığı, gözlemediği bu kasaba kültüründen istifade eder.¹⁸ Son dönem İstanbul'u üzerine eserler veren Abdülhak Şinasi Hisar'ın birçok eserinde, kendi hayatından izler

¹⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu da Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'nda Mehmet Rauf'un “tıknaz ve cüce denilecek kadar kısa boylu biri” olduğunu belirtir (Karaosmanoğlu, 1969: 16).

¹⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu da Şahabettin Süleyman'dan naklen Mehmet Rauf'un “türlü gönül maceraları içinde çalkanıp duran, İstanbul'un güzelliği, zarıflığı ile tanınmış hanımlarından birine âdeta karasevda denilecek bir aşkla tutulup meramına eremeyince intihara kalkıştığını” belirtir. (Karaosmanoğlu, 1969: 20). Hüseyin Cahit Yalçın, Edebiyat Anıları'nda Mehmet Rauf'un bu aşkından ve intihar girişiminden bahsetmiştir (Yalçın, 1999: 161).

¹⁷ Tarık Buğra, Küçük Ağa romanında işte bunu yapıyor. Kendi memleketi olan Akşehir'de isimleri tarihe geçmemiş taşra münevverlerinin ve halkın bu savaş esnasında ne duyduklarını ve ne düşündüklerini ve ne yaptıklarını anlatıyor ve güzel anlatıyor. Eserini okurken o günleri yeniden yaşar gibi oluyoruz. Ruhumuz, ıstırap, korku, endişe ve Anadolu halk havalarıyla yığıtlık duygularıyla doluyor. İlk defa bu romanda Anadolu ve Anadolu insanı kendi gerçeğine uygun şekilde konuşuyor. (Kaplan, 2004: 286). Mustafa Ayyıldız ise onun Küçük Ağa romanı başta olmak üzere diğer romanlarındaki yaşadığı kasabayı merkez olarak almasından hareketle onun, bir nevi kasaba romancısı olduğu hükmüne varıyor: “Romanları, öyle zannediyorum ki onu Anadolu kasabasının romancısı olarak da kaydettirecektir. Buğra, örneğini çok gördüğümüz kasabalı aydındır. O, şehrin ve köyün vasatı bir muhitin yazarıdır. Bunda onun bir kasabada doğup büyümesinin yanında, babasının memuriyeti dolayısıyla dolaştığı Anadolu kasabalarının, hamurunun oluşumunda rolünü de anmak gerekir. O, roman malzemesini, gençliğini yaşadığı 50-60 arası Anadolu manzarasından alır.” (Ayyıldız, 2011: 133).

¹⁸ Fethi Naci, Serbest Fırka olayını merkez alarak işleyen Yol Ayrımı (Kemal Tahir) ile Yağmuru Beklerken (Tarık Buğra) romanlarını mukayese ettiğinde Yol Ayrımı'nı daha bilimsel ve nesnel bulurken Yağmuru Beklerken'i ise daha halka dönük bulduğunu; müellifin bu başarısında, olaya bir romancı gibi yaklaşmasını ve bu dönemde yaşanan olayları verirken çok iyi bildiği kasaba kültüründen de istifade etmesini gösteriyor. (Naci, 2002: 53).

bulmak son derece kolaydır.¹⁹ Fahim Bey ve Biz’de yaşamış olduğu konak-köşk kültürünü anlatırken Geçmiş Zaman Köşkleri’nde ise çocukluk hatıralarına karışan ve hayatının cenneti olarak hatırladığı Büyükkada günlerine yer verir. (Koç, 2010: 368). Cengiz Aytmatov’un Beyaz Gemi isimli eserindeki kahramanlardan olan dokuz yaşındaki çocuk, Cengiz Aytmatov’un bizzat kendisidir.²⁰ Halide Edip Adivar, hayatının bir parçası olan anılarının ilk kısmını Mor Salkımlı Ev’de, ikinci kısmını ise Türk’ün Ateşle İmtihanı’nda anlatır.²¹ Onun hayatından izler taşıyan bir başka eseri de Ateşten Gömlek’tir.²² Yine Halide Edip’in, Handan romanındaki merkezi kahraman Handan ile eserin yazarı olan Adivar’ın otobiyografisi arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. (Kefeli, 2002: 72).²³ Handan, Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından otobiyografik bir roman olarak nitelendirilir. (Enginün, 1989: 54).²⁴ Ayrıca yine Adivar’ın 1903’te geçirdiği sürmenaj, onun ileride yazacağı birçok kitaplarına hastalık motifi olarak girecektir. (Enginün, 1989: 7). Nahit Sırrı Örik’in Abdülhamit Düşerken romanının kahramanlarından Cemil Şevket Bey, aynı zamanda romanın yazarı olan Nahit Sırrı’nın kendisidir.²⁵ Ayrıca Nahit Sırrı Örik, İkinci Meşrutiyet’in ilanından Hareket Ordusu’nun Ayastefanos’a gelişine kadar geçen çalkantılı dönemi anlattığı eserinde,

¹⁹ Mehmet Kaplan, Hisar’ın bu özelliğini ve bu konuda yapmış olduğu hizmeti şu cümlelerle aktarıyor: “Çocukluğu, herkese nasip olmayacak bir saadet içinde geçmiştir. Türk tarihinin en sakin devrinde, İstanbul’da Büyükkada’da, Çamlıca’da, eski medeniyetin en olgun taraflarını muhafaza eden müreffeh bir aile muhitinde büyümüştür. Bu yıllardan ruhunda o kadar zengin intibalar kalmıştır ki, yazmış olduğu eserlerinde hep onları anlatır da tükenmez.” (Kaplan, 2004: 137).

²⁰ Roman, San-Taş Vadisi’nde çevresindeki beş-altı insanla yaşamak zorunda olan, dedesinden başka seveni olmayan, gerçek hayatta mutsuz fakat hayal dünyasında mutlu olmaya uğraşan bir çocuğun hikâyesidir. Psikolojik yönü olan bir eserdir.

²¹ Mehmet Kaplan, Halide Edip Adivar’ın bu eserde nasıl kendi hayatından bahsettiği şu şekilde ifade ediyor: “Onda kendi duygu ve düşüncelerini samimi olarak anlatan bir insanı hayatı nasıl bambaşka bir ışık içinde gösterdiğini ve bize sevdiğini kuvvetle hissediyoruz. Yazar ile kocası Adnan Adivar’ın İstanbul’dan Anadolu’ya geçişlerinden başlayarak, zafer kazanıldıktan sonra tekrar İstanbul’a dönüşlerine kadarki hayat safhalarını, en küçük teferruatı ile bir roman ve hikâye gibi anlatan bu eseri burada hülâsa etmeme imkân yoktur. Mühim olan, bilinen hadiseler değil, yazarın, hiçbir suni ifadeye başvurmadan kaydetmiş olduğu şahsi intibaları ve duygularıdır. Eserde ön planda gelen şahıs, pek tabii olarak yazarın kendisidir.” (Kaplan, 2004: 115). İnci Enginün ise bu romandaki yazarın hayatından izleri şöyle açıklıyor: “Halide Edip bu kitapta, heyecanlı bir macera romanı gibi, İstanbul’dan Ankara’ya gidişlerini anlatır.”

²² Halide Edip, Sakarya Savaşı’nın destanı olarak yazdığı Ateşten Gömlek romanında da kendi tecrübelerini, romanın kahramanı Ayşe’ye izafe edecektir. (Enginün, 1989: 19). Adivar, 1921 yılı Haziran ayında Eskişehir’deki hastanede çalışır. Burada edindiği tecrübeler ve gördükleri daha sonra Ateşten Gömlek romanına ve bazı hikâyelerine malzeme olarak girecektir. (Enginün, 1989: 23).

²³ Halide Edip de Salih Zeki’den ayrıldıktan sonra büyük bir hayal kırıklığı yaşamış, günlerce hasta yatmış ve çevresinin merakına zahiri bir kayıtsızlık göstermiştir. Yazılarını yataкта yazmış ve tıpkı Handan gibi kendini tahlilden kaçınmıştır. (Kefeli, 2002: 72). Handan romanı ile onun yazarı olan Adivar arasında başka bir benzerlik de poligami yani çok eşliliktir. Poligamiye karşı olan Adivar, Handan romanında bu düşüncesini ısrarlı olarak savunur. Babası ve eski eşi Salih Zeki Bey birden fazla evliliğe taraftar olduğu için Handan’ın Hüsnü Paşa ile evli iken Refik Cemal ile olan ilişkisine karşı çıkar. (Enginün, 1989: 8).

²⁴ Mehmet Kaplan, romanın kahramanı olan Handan’ın aynen Halide Edip gibi Anglo-Sakson bir kültürle yetiştiğini söylüyor. (Kaplan, 2007: 109).

²⁵ Romanın yazarı Nahit Sırrı Örik gibi romanın kahramanı olan Cemil Şevket Bey de aykırı cinsel kimliği olan bir kişidir. Hatta yazara göre bu aykırı kimliğinden dolayı roman, belirli bir süre unutturulmak istenmiştir. Eserin müellifi olan Nahit Sırrı Örik, kadınlar gününe katılacak, bebeklerle ve kızlarla oynayacak kadar farklı bir kişiliğe veya kimliğe sahiptir.

Mehmet Şahabettin Paşa gibi bir takım gerçek kişileri de anlatmıştır. (Naci, 2002: 56).²⁶ Saffeti Ziya'nın Salon Köşelerinde romanında, kendi hayatından çokça izler bulmak mümkündür.²⁷ Bir Jön Türk romanı olan ve Jön Türklerin maceralarını anlatan Bekir Fahri'nin Jönler romanındaki bazı şahsiyetlerin, Jön Türk hareketine gerçekten katılmış olanları karşıladığına işaret edilir.²⁸

Bu tür konuların işlendiği romanlara otobiyografik roman denildiği gibi bu tür romanlardaki merkezi kahraman olan, yazarı temsil eden veya yazarın hayatından izler taşıyan kahramanlara otobiyografik kahraman denilmektedir.²⁹ Otobiyografik roman türü içerisinde değerlendirilen Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'ndaki merkezi kahraman olan Hasta Çocuk, Peyami Safa'nın kendisidir.³⁰ Hasta Çocuk bacağından, gerçek hayatta karşılığı olan romanın yazarı Peyami Safa, sağ kolundan rahatsızdır.³¹ Hüseyin

²⁶ Nahit Sırrı Örik, bu romanında, Osmanlı bürokrasisinin son döneminin tipik bir örneği olan Mehmet Şahabettin Paşa'yı hiçbir romanımızda göremediğimiz bir başarıyla canlandırır. (Naci, 2002: 69).

²⁷ Salon Köşelerinde romanının yazarı Saffeti Ziya, eğlenmeyi, gece hayatını seven, salon adabını bilen biridir. Tam bir protokol adamı olan Saffeti Ziya, Cumhuriyet ilan edildikten sonra Hariciye Vekâleti tarafından Teşrifat Umum Müdürlüğü'ne atanır. (İleri, 2014: 12). Halit Ziya Uşaklıgil, Saffeti Ziya'yı "Önemsedikleri iyi giyinmek, bol para harç etmek, en geniş mikyasta yaşayıp eğlenmek ve sebepli sebepsiz daima gülmek" sözleriyle ifade ediyor. (Uşaklıgil, 2008: 808). Selim İleri'ye göre Saffeti Ziya Bey; Beyoğlu'nun salonlarına düşkün, Boğaziçi'nin gezinti yerlerinde sık sık ona rastlanılan bir tip olduğu gibi aynı zamanda mükemmel bir vals kavalyesidir. Fransızca ve İngilizceyi hayranlık uyandıracak derecede güzel telaffuz eder. (İleri, 2014: 12). Salon Köşelerinde romanın kahramanı Şekip de romanın müellifi Saffeti Ziya gibi yazardır. Romanın konusu imparatorluğun son dönemindeki eğlence dünyası, levanten yaşayış ve alafranga kişiler arasındaki ilişkiler üzerinedir. Refik Halit, 17 Haziran 1939 tarihli Yeni Günde yayımlanan bir yazısında, Saffeti Ziya'nın hayatından izler taşıyan bu eseri, "işte bu ömrün mahsulleridir ve bunlar öyle, o hayata girmeyenlerin zannettikleri gibi sahte, uydurma, züppe eserler değil, gayet realist, samimi, yaşanmış yazılardır" sözleriyle değerlendiriyor (Karay, 2014: 231). Cevdet Kudret'e göre yazar, kendisinin kopyası olan Şekip isminde bir kahraman çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda hayatından bazı izleri bu eserinde göstermiştir. (Solok, 1998: 267, 269).

²⁸ Arif Cemil: Salih Cemal, Nihat Bey: Ali Kemal, Vedat Bey: Mizancı Murat, Damat Hamdi Paşa: Damat Mahmut Celalettin Paşa, Avni: Tarsusizade Münif, Sami Bey: İsmail Kemal, Küçük Ulvi Bey: Ali Haydar Mithat, Dobrucalı: Tunalı Hilmi, Muallim Mesut: Hoca Kadri, Sami Bey: İsmail Kemal Bey. (Koç, 2011: 41).

²⁹ Psikolojik roman türünde kaleme alınmış eserler yazar-eser ilişkisi bakımından önemlidir Çünkü bu türde kaleme alınan romanların tamamına yakınında yazarın hayatından kesitler yer almaktadır: "Pek çok psikolojik roman, yazarının hayatından izler taşır. Ruh tahlillerinin ağırlık kazanması, psikolojik roman türünü diğer roman türlerinden ayıran temel faktördür. Kahramanların ruhi portrelerinin çizilmeye çalışıldığı psikolojik roman türünde, yazarın kendi hayatından sahneler sunması ve yorumlar yapması kaçınılmazdır. Zaten psikolojik romanları gerçekçi ve başarılı yapan da bu özelliğidir." (Ayata ve Tonga, 2008: 9).

³⁰ Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanındaki hasta çocuğun ifadeleri, yaşının üzerinde bir bilgi ve olgunluğa sahiptir. Dolayısıyla bu düşünceler kahramana ait olmayıp yazarın kendisine aittir. Hastalıkla ilgili bu kadar bilgi ve teferuat o yaşta bir çocuk için neredeyse imkânsız bir durumdur. Bu bile, hasta çocuğun yazarın kendisi olduğunu anlamamıza yeterince yardım eder.

³¹ Yazarın yakın arkadaşı Elif Naci, bu durumu şu şekilde ifade ediyor:

"Bütün yaşamında Peyami Safa hastalıkları ile didinmiş, çok acı çekmiş bir insandı. Yedi yıl kolunda dinmeyen bir ağrı, işleyen bir yara. Doktorların koydukları teşhis, sağ kol mafsalında, 'Arthrite tuberculeuse.' Ha bugün ha yarın o kol kesilecekti. Sonradan yazar olacak bir çocuk için sağ kolunu kaybetmek dramını ben de yaşadım onunla birlikte. Hastane dönüşlerinde ilaç kokularıyla bana gelir, dertleşirdi. Bütün tıp deyimleri ile hastalığını, hoyrat doktorların o gün ne dediklerini en ince ayrıntılarıyla anlatırdı, karşılıklı ağlaşırdık sabahlara kadar. Gerçi ankylose olup kolu kesilmekten kurtuldu ama Türk edebiyatı 'Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nu kazandı. Bu benim de içinde bulunduğum çektiği tüm acıların, sancılı acı romanıdır. Yalnız oradaki çocuk bacağından hastadır, Peyami ise kolundan." (Naci, 1981: 89).

Rahmi Gürpınar'ın birçok eserinde, 1912-1944 yılları arasında yaşadığı Heybeliada vardır. Gürpınar eserlerinde, ada hayatından canlı kesitler sunmak için mahalle kadınlarının dedikodularına vakıf olacak kadar onlarla iç içe olur.³²

Yaşar Kemal, çok bilinen romanı İnce Memet için, o benim yaşantım ve tanıklığımdır ifadesini kullanır.³³ Çünkü romanı yazma sebebi; eşkıya olan ve dağda öldürülen amcaoğludur. Yaşar Kemal'e göre onun hayatının bir kısmı eşkıyaların arasında geçmiş ve dayısı o zamanın en büyük eşkıyalarındandır. Orhan Kemal, Çukurova'da bir fabrikada işçi olmasaydı, işçiyi konu alan eserler yazabilir miydi? Grev ve Uyku gibi hikâyelerinde ifade ettiği işçiler, daha çok Türkiye'de sanayileşme sürecinin başında olan ve ezilen, sömürülen işçilerdir. Fakat o, daha iyi bir yaşam için mücadele eden işçi sınıfını yazamadığı için -yazamaz çünkü o dönemde o şekilde daha iyi bir yaşam için uğraşan işçi diye bir şey yok- Murtaza'dan öteye gidemez.³⁴ Aynı Orhan Kemal, Adana yıllarında Milli Mensucat fabrikasında kâtip olmasaydı (1932), Hanımın Çiftliği'ni kaleme alabilir miydi (1961)?

Bir de Köy Enstitüsü mezunu yazarlar vardır. Bunların bir kısmı ya köyde doğmuş ya da görevleri gereği köyde yaşamışlardır. Bu sebeple yazmış oldukları birçok hikâye ve romanda yaşamış oldukları, şahit oldukları köy olaylarını işlediler. Hakkı Kamil Beşe'nin Kırkkanat isimli hikâye kitabında, doğduğu köyün ve o köy insanların hayatından bahisler vardır.³⁵ Reşat Nuri Güntekin, görevi gereği Anadolu'nun pek çok köşesini dolaştığı için buralarda tanıdığı tipleri çok kolay bir şekilde kitaplarına taşır. Reşat Nuri gibi Memduh Şevket Esendal da İttihat ve Terakki müfettişi iken (1908) Anadolu'yu karış karış gezdiği için köylüyü ve kentliyi yakından tanımış ve onları olduğu gibi görebildiği için hikâyelerinde çok iyi tanıdığı sıradan insanları, çok da iyi anlatmıştır. Aynı şekilde Samim Kocagöz de Söke'de yaşadığı için köyü ve köylüyü görmüş ve bu gördüğü insanların hayatlarını, sorunlarını kolayca eserlerinde işlemiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur'da Mümtaz olarak karşımıza çıkar.³⁶ Sait Faik'in birçok eserinde, kendi hayatıyla birlikte yaşadığı zamanın Burgazada ve

³² Hatta mahallenin kadınlarını daha yakından tanımak için onlar gibi örgü ve dantel işlemiş, şimdi müze olan evinin en üst katında sergilenen bu el emeği göz nuru ürünler o günlerden kalmadılar.

³³ Yaşar Kemal, anlattığı çevrenin ekonomik-toplumsal yapısını bütün ayrıntılarıyla bilir.

³⁴ Daha ileriye gidememesinin sebebi ise onun zamanında sadece ezilen işçi vardır daha iyi yaşam için mücadele eden bir işçi sınıfı veya anlayışı yoktur. Onun için yazamamıştır. Olsaydı mutlaka yazardı. (Naci, 2002: 25).

³⁵ 1952 yılında Türkiye Köylü Partisi'ni kuran Hakkı Kamil Beşe'nin 1976 yılında yayımlanan Kırkkanat isimli kitabı bize köy hayatını mükemmel bir şekilde anlatmaktadır. Kastamonu Araç'a bağlı Gökçe köyünde doğan Beşe, hikâyelerinde kendi köyündeki insanları, hayatı, örf ve adetleri anlatıyor. Belli ki onları tanıyor, seviyor ve bize de sevdiriyor. (Kaplan, 2004: 147).

³⁶ Mehmet Kaplan, Edebiyatımızın Bahçesinde Dolaşırken, s.63. Mehmet Kaplan'ın Huzur romanını değerlendirdiği şu cümleleri okuduğumuz zaman Huzur'da, Tanpınar'ın hayatından büyük izlerin olduğunu anlıyoruz: "Bu romanda Tanpınar, kendi şahsiyetini Türk toplumunun son asırda yaşadığı kültür ve medeniyet buhranının çalkantıları içinde ele alır. Huzur, bizde alışılan manada bir vaka romanı veya hayatı sadece nakleden romanlaştırılmış bir biyografi değil, her şeyi derinden duyan, tahlil eden, duygu ve düşüncelerine en güzel şekli veren bir fikir ve sanat adamının ruh senfonisidir. (Kaplan, 2004: 150).

İstanbul'undan izler mevcuttur.³⁷ Yakın dönem nesir yazarlarımızdan Oktay Akbal, çevresinden ve tanıdıklarından istifade eden bir yazarımızdandır:

“Oktay Akbal’ın hikâyelerini, Garipler Sokağı adlı romanından yayımladığı parçaları çok severdim. Sonra bir gün o sokağa gittik, Oktay’ın evini, odasını gördüm, annesiyle tanıştım. Ev, fatih taraflarındaydı. Oktay Akbal, yıllarca hep o tanıdığı sokakları, insanları, dondurmalı sinemaları, duvar gazetelerini, ışıkları sönen şehri, yandan çarklı vapurları, yalnız insanları, insanların acılarını, hüznelerini, düşlerini, umutlarını yazdı.” (Naci, 2002: 171).

Mahmut Özey, 1943 yılında Tire Orta Okulu’nda Türkçe öğretmeniyken Tire tarihinden ilham alarak, Tireli Hafsa Hatun’u yazar. (Toker ve Şen, 2004: 82).³⁸ Adalet Ağaoğlu’nun Üç Beş Kişi isimli romanındaki kahramanlardan birisi sanayici Ferit Sakarya’dır. Eskişehir Sanayi Odası Başkanı olan Ferit Sakarya’nın gerçek hayatta temsil ettiği kişi ise Eskişehir Sanayi Odası Başkanı olan ve kırk beş yaşında vefat eden Mümtaz Zeytinoglu’dur. (Naci, 2002: 212).

Yerli edebiyatçılarımız kadar yabancı edebiyatçılar için de aynı durum geçerlidir. Ömrünün son yıllarında psikolojik sorunlar yaşayan Gogol, Bir Delinin Hatıra Defteri isimli eserini niye kaleme alır?³⁹ İngiliz edebiyatının ünlü mektup roman yazarı Samuel Richardson, 1740 yılında yayımlanan Pamela isimli eserini, okuma yazma bilmeyen bir tanıdığının, kendisinden, kızına bir mektup yazmasını istediği zaman öğrendiği bir hikâyeden hareketle kaleme alır. (Kefeli, 2002:43).⁴⁰ Ünlü edebiyatçı Oscar Wilde, ilerleyen zaman diliminde cezaevine girmesine sebep

³⁷ Yeni nesle mensup olan bir yazarda [Sait Faik], İstanbul’un insan ruhuna nasıl bir afyon gibi tesir ettiğini görebilirsiniz. (Kaplan, 2004: 138). Sait Faik’in kuvveti, kendi kendisi olmasında, kendi mizacını, hayat çerçevesini kabul etmesindedir. O, duymadığı bilmediği şeylerden bahsetmez. Görmekten ve sevmekten başka iddiası yoktur. Belki kendi çerçevesi içinde kaldığı için o bize hudutlu görünür. Onun dolaştığı ve yaşadığı yerler, Beyoğlu, köprü ve Adalardır. Buna bir de çocukluğunun muhitini ve daha sonra kaldığı birkaç Avrupa memleketini ilave edebiliriz. İnsan doğduğu ve yaşadığı muhitin adamıdır. Vücudunun ve mizacının dışına çıkamaz.” (Kaplan, 2004: 200).

³⁸ Mahmut Özey, hikâyelerini genel olarak kendisinin ve çevresindeki insanların yaşantılarından alarak veya gözlem ve araştırmalar yaparak yazmıştır. Babam Babam hikâye kitabında yer alan, babasını, ablasını ve aile bireylerini anlattığı hikâyelerle çocukluk yıllarına ait anı-hikâyeler duygu bakımından son derece yoğun hikâyelerdir. Ancak bunlardan ikisi; Mevlana Ali Rıza Efendi ve Yorgo adlı hikâyeleri bize hikâyeci Mahmut Özey’i çok iyi yansıtan iki örnektir: İlk hikâye ile biz, I. Dünya Savaşı yıllarının bir Ege kasabasına gideriz. Hikâye çocuk Mahmut Özey’in ilk öğrencilik günlerine aittir. Özey, o günlerini ve ilk öğretmenini asla unutmaz ve yıllar sonra bir hikâyesinin konusu yapar. Anı-hikâye tarzında düzenlenmiş bu hikâyede hem anlatan hem de anlatılan yazarın kendisidir. Anlatan ben, yıllar sonra ulaştığı bilinçle bize çocuk Mahmut Özey’in dünyasını sunar. (Toker ve Şen, 2004: 84). Ablası Fatma Hanım yazarın hikâyelerinde de yer alan, çok sevip saydığı bir insandır. Özellikle “Gelin Ablam”, “Fatmanım Hu!” adlı hikâyelerinde ablasını anlatır. (Toker ve Şen, 2004: 86).

³⁹ Nazan Bekiroğlu, bu durumu “Gogol da öyle, ömrünün son yıllarında. Kendisine deli diyebilenin deli olmaya hakkı yoktur elbet, kimse kimseyi kandırmasın; ama Bir Delinin Hatıra Defteri’ni durup dururken neden yazdı? Delirmemek için mi?” (Bekiroğlu, 2013: 61).

⁴⁰ Romanın beş yüz sayfadan oluşan ilk cildini iki ay içerisinde kaleme alır. Bu roman aynı zamanda İngiliz romanının da başlangıcı sayılır. Piyasaya çıkar çıkmaz best-seller olan eserin yeni baskıları da yapılır. Fransızca, Almanca ve İtalyanca’ya çevrilir. (Kefeli, 2002: 43).

olan farklı cinsel aşklarını (hemcins aşkı) Bay W.H.'nin Portresi (1895) adlı yapıtında işler. Bu eserin yayımlandığı yıl Wilde, gayr-i ahlaki bir durumdan dolayı önce Pentonville'de sonra Wandsworth'te daha sonra ise Reading Zindanı'na gönderilir.⁴¹ Franz Kafka, babasıyla anlaşamayan bir tiptir. Kafka'nın çocukluğunda baba baskısıyla ezildiği ifade edilir. Babasıyla ilişkisinin bu derece kopuk olması sebebiyle babasına yazdığı mektupları (Babaya Mektup), babasına gönderemez, gönderemediği için yüzleşme tek taraflı kalır. Hatta babasıyla olan berbat ilişkisi sebebiyle bir gecede kaleme aldığı Yargı/Hüküm adlı eseriyle anlatır düşüncelerini. (Bekiroğlu, 2014: 176). Virginia Woolf'un eserleri ile hayatı arasında o kadar çok sıkı bir bağ vardır ki bu sebebe binaen onun eserleri çözümlenirken, hayatı ile eserlerindeki kahramanlar arasında bir takım bağlar kurulması olağandır. Bu duruma örnek olarak Virginia Woolf'un gerçek hayatta bir lezbiyen olması ve onun bu özel durumunun Woolf'un bazı eserlerine yansımış olmasıdır. (Emre, 2006: 313).

Çalışmamızın bundan sonraki sayfalarında bu konu ile alakalı gördüğümüz yabancı ve yerli nesir türündeki eserlerden tespit edebildiğimiz romanlar ve onları kaleme alan yazarlar arasındaki ilişki üzerine duracağız.⁴² Bu eserleri seçmemizin ana sebebi; Doğu-Batı tezadının/çatışmasının hemen hemen hepsinde bir şekilde görülmesidir.⁴³ Rus edebiyatından seçilen eserlerde Rusya ile Batı'nın; Türk edebiyatından seçilenlerde Osmanlı ile Batı'nın mukayesesi vardır.⁴⁴ Bu eserlerdeki diğer ortak nokta; seçilen eserlerdeki çatışma neticesinde her milletin aslına dönmesi ve kendi öz benliğinin galip gelmesidir. Nasıl Dostoyevski, Avrupa ile Rusya'yı zaman zaman mukayese eder ve sonucunda Rus kimliğine geri dönerse aynı şekilde Ahmet Mithat Efendi de ortaya çıkardığı müspet tipler sayesinde Batı'yı takip etmek gerektiğini fakat sonunda mutlaka kendi özümüze dönmemiz gerektiğini ifade eder. Bu eserlerin seçiminde hiç şüphesiz onları kaleme alan yazarlar da etkili olmuştur. Çünkü bu romanları yazanlar; yaşadıkları ülke ve yüzyılda hem çok tanınmış hem de nesir türünde pek çok eser vermiş kimselerdir.

41 Wilde, burada yazdığı bir manzumesine kaldığı cezaevinin adını (Reading Zindanı Baladı-1898) verir. (Bekiroğlu, 2012: 188).

42 Gayet doğal olarak bu çalışmamızda, bu makaleye dâhil edilebilecek durumda olan fakat bizim tespit edemediğimiz veya gözümüzden kaçırdığımız "yazar-eser ilişkisi" konusuna uygun başka eserler de mevcuttur.

43 Ahmet Mithat Efendi'nin burada ele alacağımız iki romanı dışında kalan "Hayret, Arnavutlar-Solyotlar, Demir Bey, Fenni Bir Roman" eserlerinde de Doğu-Batı mukayesesi vardır. Hayret'te İstanbul ile Avrupa şehirlerinin mukayesesi; Arnavutlar-Solyotlar'da ise Avrupa-Osmanlı mukayesesi; Demir Bey'de Osmanlı-Fransa mukayesesi; Fenni Bir Roman'da Osmanlı-Amerika mukayesesi ele alınmıştır.

44 Bütün bu altı eserde olan bu duruma; Ölü Evinden Anılardan (Dostoyevski, 2013: 48, 197, 356); Suç ve Ceza'dan (Dostoyevski, 2007: 58); Kumarbaz'dan (Dostoyevski, 2012:33,42); Karamazov Kardeşlerden (Dostoyevski, 2002: 92, 782); Felâhın Bey ile Râkım Efendi'den (Yetiş vd., 2000: 213, 214); Paris'te Bir Türk'ten (Ülgen, 2000: 117, 307) örneklerini verebiliriz.

YAZAR-ESER İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA İNCELEMELER

a) Dostoyevski

Dostoyevski, Rus edebiyatının nesir türünde tanınmış en önde gelen yazarları arasında yer alır. Çok çalkantılı ve maceralı bir hayata sahip olan Dostoyevski, bu düzenli olmayan hayat şartları içine pek çok eser sığdırmayı başarmış biridir. Dostoyevski, yazar-eser ilişkisi konusunda bize ışık tutacak önemli yazardan biridir. Çünkü onun bazı eserinde yazar-eser ilişkisini çok rahat bir şekilde yakalayabiliriz. Bu eserler, biyografik veya otobiyografik birer roman olmamalarına rağmen onu kaleme alan yazarın hayatı hakkında kısıtlı da olsa bilgi barındıran veya başka bir deyişle yazarın eserini meydana getirirken kendi hayatından da istifade ettiği romanlardır. Dostoyevski, Sibirya'daki hapis yıllarında *Ölü Evinden Anılar* isimli eseri kaleme alır. (1862).⁴⁵ Bu eser, onun hayatından önemli bir kesiti ifade eder.⁴⁶ Sibirya'daki hapis günlerinden dönünce kaleme aldığı diğer eseri olan *Suç ve Ceza*, bu mahkûmiyet günlerinde karşılaştığı adi suçluları anlattığı kitabıdır. (1866). Bir yıl sonra yayımladığı *Kumarbaz*, müptelası olduğu kumar tutkusunu anlatır. (1867).⁴⁷ *Kumarbaz*'da kendi hayatında önemli bir yer işgal eden kumar düşkünlüğünün yanında yine kendisinde irsi olarak var olan sara nöbetlerinden bahseder. Dostoyevski, babasından nefret eden ve onun bir an önce vefat etmesini isteyen bir kişiliğe sahiptir. Karamazov Kardeşler romanını bu "baba nefreti" psikopozu üzerine bina eder. (1881).

Dostoyevski'nin bu dört eserinde yazar-eser ilişkisi, çok rahat bir şekilde görülmektedir. İşte bu sebebe binaen bundan sonraki sayfalarda, kronolojiyi de dikkate alarak Dostoyevski'nin; *Ölü Evinden Anılar*, *Suç ve Ceza*, *Kumarbaz* ve *Karamazov Kardeşler* isimli eserleri üzerinde durulacaktır.

Ölü Evinden Anılar

Nazan Bekiroğlu bu eserle ilgili düşüncelerini "Omsk Cezaevi'nde dört yıllık mahkûmiyet boyunca Dostoyevski, duvarlardan birine adını kazıdı mı bilinmez. Ama bütün o bir kâbusa benzeyen, Dante'nin cehennemi yaşantılarını bir kitapta ölümsüz

⁴⁵ Dostoyevski, 1846'da Petraçevski ile tanışır. Fakat I. Nikola'ya karşı isyan eden Petraçevskicilerin tutuklanması üzerine o da tutuklanıp, Sibirya'yadaki Omsk kentine sürgüne gönderilir(1849). Daha sonra bu ceza Semipalatinsk'teki sınır birliğinde er olarak hizmete çevrilir. 1856'da II. Aleksandr'ın başa geçmesiyle birlikte Dostoyevski krala şiirler yazarak affını ister. Kralın affetmesi üzerine Petersburg'a döner. İşte *Ölü Evinden Anılar* ile *Suç ve Ceza* bu hapis günlerinin izlerini taşır.

⁴⁶ Dostoyevski, hapis yıllarında *Ölü Evinden Anılar* isimli eserini kaleme almıştır. Aynı şekilde Nikolay Çernişevki de *Ölü Evinden Anılar*'ın yayımlandığı 1862 yılında tutuklanıp hapsedilir. Dostoyevski gibi Çernişevki de hapis günlerinde "Nasıl Yapmalı?" isimli romanını yazar.

⁴⁷ Freud ondaki bu kumar tutkusunu "oyuna oturdu mu, üzerindeki bütün parayı kaybetmeden rahat edemiyordu; oyun kendi kendisini cezalandırmasını sağlayan bir araca dönüşmüştü. Artık kumar oynamayacağı, falan ya da filan gün oyuna oturmayacağı konusunda genç eşine sayısız kez söz vermiş ama eşinin açıkladığına göre hemen hiçbir vakit sözünü tutmamıştı." (Freud, 1995: 239).

kıldı. Kuşku yok ki yazmasa deli olacaktı: Ölü Evinden Hatıralar” sözleriyle ifade ediyor. (Bekiroğlu, 2013: 81).

Dostoyevski'nin Ölü Evinden Hatırlar ile Suç ve Ceza'yı yazmasına sebep olan olay Petraşevski dosyasıdır.⁴⁸ Bu olay sonunda yargılanan Dostoyevski önce idamla cezalandırılır. Fakat daha sonra bu idam hükmü, Sibiry'a da kürek cezasına çevrilir.⁴⁹ Dört yıl sonra Sibiry Omsk cezaevindeki suçu affa uğrar ve Petersburg'da oturmaya memur edilir. Yaşı otuz üçe gelmiş olan Dostoyevski, burada bir köy evinde Ölü Evinden Hatıralar isimli bu eserinin notlarını düzenlemeye başlar.⁵⁰ Bu kitabı bitirip de Çar'a gönderdiğinde kitabı okuyan Çar'ın gözlerinden iki damla yaş geldiği söylenir. Dostoyevski önceleri kitabın adını “Yaşayan Ölüler Evi” olarak tasarlamış fakat daha sonra “yaşayan” kısmını kaldırmıştır. (Bekiroğlu, 2014: 75). Ölü Evinden Anılar'da Dostoyevski'nin hayatına ait izlere çok sık olarak rastlanır. Şöyle ki;

Romanın kahramanı olan Aleksandr Petroviç: Dostoyevski'dir. (Dostoyevski, 2013: 60). Aleksandr Petroviç de aynı Dostoyevski gibi sürgün ve kürek cezası alır (Dostoyevski, 2013: 6, 20). Dostoyevski gibi Petroviç de çocuklara öğretmenlik yapar. (Dostoyevski, 2013: 6).⁵¹ Dostoyevski, Sibiry'daki Omsk cezaevindeki günlerini anlattığı Ölü Evinden Anılar'da tuğla kırmak için nehir kıyısına götürüldüklerinden bahseder. Burada tuğla kırmak için gittikleri ırmak, İrtiş'tir. (Bekiroğlu, 2013a: 158). Yine Dostoyevski bu eserinde tuğla kırmak için çalıştıkları sırada bir çift gözün sık sık İrtiş ırmağının karşısındaki uçsuz bucaksız ovanın maviliğine dikildiğinden bahseder. (Dostoyevski, 2013: 301). İşte bu uçsuz bucaksız ovaya dikilen gözler de Dostoyevski'ye aittir. (Dostoyevski, 2013: 29). Dostoyevski, Suç ve Ceza'yı kaleme alırken Sibiry'nın Omsk cezaevinde gördüğü adı suçlulardan edindiği intibalardan faydalandıysa bu eserini yazarken de o sürgün yıllarında kaldığı Omsk Kalesi'ndeki günlerinden istifade eder. (Dostoyevski, 2013: 15).

Ayrıca Semipalatinsk, Dostoyevski'nin dört yıllık Omsk mahkûmiyetinden sonra bir dört yıl daha 7. Sibiry Taburu'nda er olarak hizmet verdiği sürgün yeridir. İşte Dostoyevski, dört yılını verdiği bu şehrin tasvirini yaparak başlar Ölü Evinden Anılar romanına (Dostoyevski, 2013: 5). Yani ölü Evinden Anılar'a tasvirini yaparak başladığı şehir dört yıl askerlik hizmetini ifa ettiği Semipalatinsk'tir. (Bekiroğlu, 2013a: 177).⁵² Diğer bazı romanlarında görülen “baba katili” psikopozu burada da karşımıza çıkar.

⁴⁸ Dostoyevski, bu olaydan dolayı tutuklandıktan sonra Aziz Peter ve Pavel Hisarı'nda Trubetskoy Burcu'ndaki hücrelerden birisine konur. Bu hücrelerde Büyük Petro'nun asi oğlu Aleksey, Lenin'in ağabeyi Aleksandr ile Gorki ve Troçki de kalmışlardır. (Bekiroğlu, 2014: 73).

⁴⁹ Bu idam kararı affedilmesine rağmen sanki affa uğramamış gibi sonuna kadar sahnelenir. Bu sahnelenme olayını Stephan Zweig, Bir Yiğitlik Anı'nda anlatır. (Bekiroğlu, 2014: 73).

⁵⁰ Nazan Bekiroğlu'nu ifadesine göre bu eserin notları, müsveddeleri, Omsk cehennemindeki bir hastane hekiminin muavini (cezaevi doktoru) vasıtasıyla korunabilmiştir. (Bekiroğlu, 2013: 81; 2014: 75).

⁵¹ Dostoyevski, İssayev ailesinin çocuklarına öğretmenlik yapmıştır. (Dostoyevski, 2012: 81).

⁵² Nazan Bekiroğlu'nun ifadesine göre Dostoyevski, burada kaldığı bir askeri barakada, don yağından bir mumun ışığında kaleme almıştır Ölü Evinden Hatıralar'ın bir kısmını (Bekiroğlu, 2013a: 177).

(Dostoyevski, 2013: 21,332).⁵³ Diğer eserlerinde görülen tefeci-faizci kavramı buradaki tutukevinden İsay Fomiç karakteriyle yer alır. (Dostoyevski, 2013: 23, 88).

Kumarbaz adlı kitabına isim olacak kadar tutkun ve müptelası olduğu “kumar” kavramı, buradaki mahkûmlar arasında vardır. (Dostoyevski, 2013: 25). Kumardan dolayı Dostoyevski, hem gerçek hayatta hem de Kumarbaz romanında pek çok eşyasını rehine bırakır. Aynı şekilde bu eserinde de tutukevindeki bazı mahkûmlar borç karşılığı var olan sınırlı sayıdaki eşyalarını, para almak amacıyla yine bu hapishanede kalan diğer mahkûmlara rehine verirler. Hatta buradaki mahkûmlardan bazıları kumar illetinden dolayı aynı Dostoyevski'nin gerçek hayatında olduğu gibi varını yoğunu kaybederler hatta kaybetmeden de oyundan kalkmazlar (Dostoyevski, 2013: 55, 76).

Buradaki tutuklulardan birisinin babasının aynen Dostoyevski'nin babasının olduğu gibi güzel bir evi ve çiftliği vardır. (Dostoyevski, 2013: 21). Dostoyevski'nin babası akşamları evde eşi ve ailesiyle birlikte kitap okuyan bir kişidir. Aynen bu romanda da Ankudin Trofimiş, eşini yanına alıp kitap okur. (Dostoyevski, 2013: 280). Dostoyevski'nin Sibiryaya sürgünü sırasında yanından ayırmadığı tek kitabı İncil'dir. Burada da Aleksandr Petroviç'in tek okuduğu eser İncil'dir. (Dostoyevski, 2013: 25, 84). Bu romanın kahramanlarından birisi de kendi babası gibi bir doktordur.⁵⁴ Aynı zamanda gerçek hayatta da bu tutukevinden doktorlar vardır ve bu doktorlardan birisi bu kitabın müsveddelerinin cezaevinden dışarı çıkartılmasına yardımcı olur. (Dostoyevski, 2013: 71).⁵⁵

Suç ve Ceza

Dostoyevski'nin Sibiryaya'nın Omsk cezaevinde kaleme aldığı bir diğer eseri Suç ve Ceza'dır. Burada gördüğü adı suçlulardan edindiği intibalar, bu kitabı yazmasında en büyük yardımcısı olmuştur. Dostoyevski, Omsk Kalesi'nde dört yıl adı suçlularla bir arada kalır. O kadar ki ona göre bunların çoğu, insan olmaktan çıkmıştır. Fakat Dostoyevski hepsini önce insan sonra suçlu olarak algılar. (Dostoyevski, 2007: 637). Onlardan kaçmaz tam tersine onlara yaklaşır. (Bekiroğlu, 2014: 75). Suç ve Ceza'da Dostoyevski'nin hayatına ait izlere çok sık olarak rastlanır. Şöyle ki;

Merkezi kahraman ve yazarın bu romandaki temsilcisi Raskolnikov'dur. Raskolnikov, Dostoyevski gibi Sibiryaya'ya sürgüne gönderilmiştir.⁵⁶ Tıpkı Dostoyevski

⁵³ Baba nefreti ve onu öldürme isteğinin karşısında yer alan anne sevgisi, diğer romanlarında olduğu gibi burada da yer alır. (Dostoyevski, 2013: 83).

⁵⁴ Kitabın içinde çokça tıbbi terim yer almaktadır. Ölü Evinden Anılar'ın 219, 240 arasında pek çok hastane tasviri ve tıbbi terimler yer almaktadır.

⁵⁵ Bu eserin notları, müsveddeleri, Omsk cehennemindeki bir hastane hekiminin muavini (cezaevi doktoru) vasıtasıyla dışarı çıkartılır. (Bekiroğlu, 2013: 81; Bekiroğlu, 2014: 75).

⁵⁶ Raskolnikov da Dostoyevski gibi 8 yıl kürek mahkûmiyetine çarptırılır. Dostoyevski, Omsk'ta dört yıllık bir mahkûmiyetinden sonra bir dört yıl daha 7. Sibiryaya Taburu'nda er olarak hizmet vermek üzere Semipalatinsk'e gönderilir. Bu da toplam sekiz yıl yapar.

gibi maddi sıkıntı içindedir. (Dostoyevski, 2007: 13). Diğer eserlerinde görülen tefeci-faiczi kavramı burada Alyona İvanovna olarak karşımıza çıkar. (Dostoyevski, 2007: 18). Kumar ve kumar oynamak burada da vardır. (Dostoyevski, 2007: 28). Dostoyevski, gerçek hayatta gerek kumar tutkusu gerekse ailesinden kalan borçlardan dolayı nasıl bazı eşyalarını rehine bıraktıysa buradaki merkezi kahraman olan Raskolnikov'da bazı eşyalarını haraç-mezat satar. (Dostoyevski, 2007: 80). Birçok eserinde görülen ve gerçek hayatında da sürgündeyken yasak olmasına rağmen yanından ayırmadığı kutsal kitap olan İncil, burada da muhtelif şekillerde görülür. (Dostoyevski, 2007: 26, 36, 384, 643).

Bazı romanlarında olduğu gibi bu romanında da insan katli vardır. Kendi babası gibi buradaki para sahibi tefeci kadın ve kadının kız kardeşi öldürülür. (Dostoyevski, 2007: 95). Onun gerçek hayatında olduğu gibi buradaki mekânlardan biri de Petersburg'tur. (Dostoyevski, 2007: 57).⁵⁷ Dostoyevski'nin babası nasıl ona karşı zalimce bir tutum sergilediyse, Bay Luzbin de Raskolnikov'un ailesine özellikle kız kardeşine karşı öyle bir tavır sergiler. Raskolnikov, arkadaşı Marmeladov'un eşi Sonya'ya âşık olur ve onunla evlenir. Aynı şekilde Dostoyevski de Sibirya'da kürek mahkûmu olarak kaldığı zaman genç savcı Baron Vrangeli'nin Sibirya'ya gelmesiyle rahat bir yaşama kavuşur. Savcı vasıtasıyla Issayev ailesiyle tanışan yazar, ailenin tek çocuğu Pol'a özel dersler verirken Bayan Issayev'e âşık olur. Bayan Issayev, kocasının ölümünden sonra Dostoyevski ile evlenir.

Dostoyevski'nin gerçek hayatında yaptığı öğretmenlik ve özel ders verme, Kumarbaz, Ölü Evinden Anılar'dan sonra burada da karşımıza çıkar. (Dostoyevski, 2007: 43). Roman kahramanı Raskolnikov ile Sonya, Sibirya'da kalmaktadırlar. Sonya, sürekli olarak Raskolnikov'u ziyaret eder. (Dostoyevski, 2007: 638). Aynı şekilde Dostoyevski ile Bayan Issayev de bir dönem Sibirya'da yaşamıştır. Raskolnikov, iyi hali ve çaldığı parayı harcamaması, üniversite eğitimi aldığı, fedakâr kişiliği ve kendi teslim olduğu için az bir ceza alır. (Dostoyevski, 2007: 626). Bu ceza konusunun bir benzeri, Dostoyevski'nin hayatında da görülür. Dostoyevski, 1856'da II. Aleksandr'ın başa geçmesiyle birlikte krala şiirler yazarak ondan affını ister. Kral da Dostoyevski'nin iyi halini göz önüne alarak onun 1859'da Petersburg'a dönmesine izin verir. (Çitçi, 2008: 194). Sara nöbeti olmasa da ona benzer bir durum olan bayılma nöbetleri yer yer görülür. (Dostoyevski, 2007: 225).

Bu eserin son sahnelerinde merkezi kahraman Raskolnikov'un ruhi arınma sürecine girdiğini ima eden sahnelerin birinde, onun kıyısında oturduğu ırmak İrtiş nehridir. (Bekiroğlu, 2013a: 158). Raskolnikov, kışın bütün tümüyle buz tutan, ilkbahar geldi mi gürültüyle çözülerek akmaya başlayan ırmağa, karşıdaki altın çöllere bakmakta,

⁵⁷ Dostoyevski'nin gerçek hayatında yaşadığı şehirlerden biri de Petersburg'tur: "Dostoyevski, 1856'da II. Aleksandr'ın başa geçmesiyle birlikte krala şiirler yazarak ondan affını ister. Kral da Dostoyevski'nin iyi halini göz önüne alarak onun 1859'da Petersburg'a dönmesine izin verir". (Çitçi, 2008: 194).

nokta büyüklüğünde görünen Kırgız çadırlarını, çalışan insanları seyretmektedir. İşte bu seyreden kişi de Dostoyevski'dir. (Dostoyevski, 2007: 625, 641).

Kumarbaz

Kumarbaz, adından da anlaşılacağı üzere Dostoyevski'nin kumar, kadın ve Avrupa seyahatini anlattığı eserleridir.⁵⁸ Dostoyevski'nin hayatı boyunca yakasını bir türlü bırakmayan kumar illetinden neler çektiğini ve onun bu tutkusu sayesinde ne gibi olaylara maruz kaldığı işler.⁵⁹ Kumarbaz'da Dostoyevski'nin hayatına ait izlere çok sık olarak rastlanır. Şöyle ki;

Dostoyevski romanın merkezi kahramanı Aleksey İvanoviç olarak; Dostoyevski'nin gerçek sevgilisi Polin Suslova ise romanın kadın kahramanı Polina Aleksandrovna olarak karşımıza çıkar.⁶⁰ Aleksey İvanoviç, Dostoyevski gibi kumar düşkünüdür.⁶¹ Aynen Dostoyevski gibi bütün parasını kaybetmeden kumardan kalkmaz. (Dostoyevski, 2012: 31). Bundan dolayı Dostoyevski gibi Aleksey'in de çok borcu vardır. (Dostoyevski, 2012: 39).

Romanın merkezi kahramanları olan Aleksey İvanoviç ile Polina Aleksandrovna, tıpkı Dostoyevski ve Polin Suslova gibi Avrupa seyahatine çıkarlar.⁶² Dostoyevski'nin Polin Suslova'yla yaşadığı olaylar ile romandaki olaylar Avrupa'da geçer. (Dostoyevski, 2012: 17). Dostoyevski, Polin Suslova'ya nasıl sınırlılaşım âşıkta; Aleksey İvanoviç de Polina Aleksandrovna'ya o derece âşıktır.

⁵⁸ Dostoyevski, bu eserinde Polina Suslova ile Avrupa'da yaşadığı aşkı ve kendisinin kumar tutkusunu anlatır (Dostoyevski, 2012: 5, 12).

⁵⁹ Bir romana konu olacak kadar hatta adeta bir saplantı haline gelen kumar tutkusunun, Dostoyevski'ye verdiği büyük zararlar kadar çok cüzi de olsa faydası olmuştur. Şöyle ki, eşinin ifadelerine göre Dostoyevski, elinde olan biteni sonuna kadar kaybettikten sonra sanat çalışmalarına daha iyi sarılmakta, daha verimli bir çalışma temposu yakalamaktadır. (Freud, 1995: 239, 245).

⁶⁰ Dostoyevski'nin gerçek hayattaki sevgilisi olan Polin Suslova, Suç ve Ceza'da: Dünya, Budala'da: Aglae, Ecinniler[Cinler]'de: Lizaveta Nikolayevna, Karamazov Kardeşler'de: Katrin İvanova olarak karşımıza çıkar. (Çitçi, 2008: 195).

⁶¹ Gerçek hayatta Dostoyevski Wiesbaden eyaletinde 10000 frank kazanınca istasyondan bilet alıp sevgilisine dönecektir. Fakat dönmeden dün gece kazandığı 10.000 frank kaybeder. Aynı şekilde romandaki Babulenska da 12.000 filorin kazanıp sevgilisine gitmek ister. Fakat ona dönmeden kumarda tekrar bütün kazandıklarını kaybeder. Yine Dostoyevski sevgilisi Polin'in saatini ve zincirini rehin verdiği gibi Kumarbaz'daki Aleksey de Polina'nın pırlantalarını rehin verir. (Dostoyevski, 2012: 11). Dostoyevski, sadece sevgilisi Polin'in ziynet eşyalarını rehine vermemiştir. Hamile karısı Anna Grigorjevna'nın evlilik yüzüğünü, küpelerini ve paltosunu da rehinciye bırakmıştır. (Çitçi, 2008: 197).

⁶² Birsen Karaca'ya göre Dostoyevski'yi Avrupa seyahatine çıkartan iki olay vardır bunlardan ilki kumar borcu diğeri de kardeşinin vefatı sebebiyle üzerine kalan yirmi beş bin rublelik borçtur. Bir nevi gönüllü sürgün kavramı içerisinde değerlendirilebilecek olan bu olay sebebiyle Dostoyevski, onurunu kurtarmak ve bir an önce ülkesine dönmek için Suç ve Ceza, Kumarbaz, Budala ve Ecinniler'i kaleme alır. Sonunda borcunu ödeyecek parayı bulunca da dört yıl sonra 1871 yılında ülkesine döner.(Birsen Karaca, "Rus Edebiyatında Sürgün Motifleri ve Sürgün Yazarlar", [Feridun Andaç(Hazırlayan), Sürgün Edebiyatı, Edebiyat Sürgünleri, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996, s.182-183].

(Dostoyevski, 2012: 24). Dostoyevski ve Polin Suslova evli olmadıkları gibi Aleksey İvanoviç de Polina Aleksandrovna'yla evli değildir.

Kumarbaz'daki Aleksey, General'in çocuklarına; Dostoyevski ise İssayev ailesinin çocuklarına öğretmenlik yapar. (Dostoyevski, 2012: 81).⁶³ Dostoyevski, bu romanında gerçek hayattan ve gerçek kişilerden faydalanacağını yakın arkadaşı Alexander Milyukov'a yazdığı bir mektupta geçen "Hatta içinde gerçek kişiler bile bulunacak" sözleriyle ifade eder. (Dostoyevski, 1967: 100). Dostoyevski ile onun romandaki karşılığı olan Aleksey İvanoviç'in bir diğer ortak tarafı; Avrupa'yı ve özellikle de Fransızları sevmemeleridir. (Dostoyevski, 2012: 8,33). Dostoyevski'nin babası, ailesine kitap okuyan bir kişidir. Aynı şekilde Aleksey İvanoviç'in de babası, annesiyle birlikte kitap okur. (Dostoyevski, 2012: 34).

Karamazov Kardeşler

Dostoyevski'nin baba nefreti üzerine bina ettiği eseridir.⁶⁴ Sibirya'daki mahkûmiyet günlerinde tanıdığı bir mahkûmun babasını öldürmüş olması, bu romanın konusu üzerinde etkili olmuştur.⁶⁵ Dostoyevski, despot bir babanın elinde büyüdüğü için iyi bildiği bu konuyu Karamazov Kardeşler'de işler.⁶⁶ Freud, Dostoyevski'deki "baba" düşüncesini şu şekilde ifade ediyor:

"Babasının karakteri, Dostoyevski'nin belleğinde hiç değişmeden kalmış, hatta yıldan yıla bu karaktere daha başka kimi çirkin özellikler eklenmiş, dolayısıyla ileriki yıllarda da varlığını sürdürmüştür. Ancak realitenin bilinç dışına itilmiş bu tür istekleri gerçekleştirmesinin sakıncalı durumlar yaşadığı ortadadır. Hayalde yaşatılan şey gerçeğe dönüşmüş, içteki isteğe karşı tüm savunma önlemleri bundan böyle

⁶³ Kumarbaz romanı ile Dostoyevski'nin hayatındaki diğer benzer noktalar için Selahattin Çitçi'nin çalışmasına bakılabilir: Dr. Selahattin Çitçi; Dostoyevski'nin Kumarbaz Romanının Hayat-Eser Açısından İncelenmesi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume1-5, Fall 2008, s.192-204

⁶⁴ Baba ile çocuk arasındaki uyumsuzluk, anlaşamama durumu; ondan nefret etme veya öldürmeyi düşünme derecesinde olmasa da başka edebiyatçılarda da görülür. Mesela Namık Kemal, oğlu Ali Ekrem'in büyük işler yapması ister fakat oğlu Ali Ekrem ise Servet-i Fünun döneminde yazdığı şiirlerle yetinir. Aynı şekilde Ömer Seyfettin de asker olan babasının katı disiplininden annesine sığınır. Ahmet Haşim ise o kadar sert ve neredeyse acımasız olan babadan kurtuluşu; Dicle nehrinin serinliklerinde ve annesinde bulur. Halit Ziya ise babası Hacı Halil Efendi'nin gazabından kitaplarını kurtaramadığı gibi onların kazan ateşinde yanmasına engel olmaz. (Bekiroğlu, 2014: 173).

⁶⁵ Fyodor Palcoviç'in gayri meşru çocuğu olan Pavel Smerdyakov, Dostoyevski'nin Sibirya'da sürgün yıllarında tanıdığı o babasının öldüren mahkûm gibi babası Fyodor Pavloviç'i öldürür.

⁶⁶ Çok disiplini bir babanın [Mihail Andreyeviç] elinde büyüyen Dostoyevski'nin gençlik yıllarına kadar olan hayatı, geleneksel aile yapısı içinde geçer. Çocuklarına karşı şiddet uygulamayan baba, oldukça sert bir kişiliğe sahiptir. Çocuklarının ahlakının bozulmasını korkan baba Mihail, onların herkesle ilişki kurmasına izin vermez. Doktor olan Mihail, çocukları 16 yaşına kadar para vermediği gibi yatılı okulda okuyan iki oğlu Fedor ve Mişel şehirde gezinti hissi duymasınlar diye okullarına hastane arabasıyla götürülür. Mihail Andreyeviç o kadar sert bir karaktere sahiptir ki, yanında çalışan Mujiklerden birisi kendisine selam vermeyince onu öldürseye kırbaçlatır. Ne garip tesadüftür ki yine yanında çalışan o mujikler tarafından öldürülür. (Troyat, 2010: 53).

güçlendirilmiş, Dostoyevski'deki ölüm nöbetleri giderek sara niteliği kazanmıştır.⁶⁷ Nöbetlerin ileride de cezalandırıcı baba özdeşleşmesi anlamı taşıdığına kuşku yoktur; ancak ileride söz konusu nöbetler bizzat babanın ölümü gibi gayet dehşet verici bir özellik kazanmıştır.” (Freud, 1995: 233).

Dostoyevski'nin bu konuyu tesadüf eseri seçmediğini Freud; “Baba nefretinden dolayı, Dostoyevski bu romandaki katile bir nevi sevgi ve sempati duyar. Dostoyevski'nin beslediği sempati gerçekten sınırsızdır, talihsiz katilin hak ettiği acıma sınırını çoktan aşar bu sempati... Bundan böyle yapılacak şey caniyeye teşekkür etmektir; çünkü o öldürmese, öldürme eylemini bizzat gerçekleştirme zorunluluğu doğacaktır... Dostoyevski'nin suçluya karşı aşırı yakınlığında pek kolay görebilmekteyiz. Özdeşleşmeden doğan bu sempatinin Dostoyevski'deki konu seçimini kesinlikle etkilediği kuşkusuzdur” sözleriyle ifade ediyor. (Freud, 1995: 238).

Eser, baba nefreti üzerine bina edilmesine rağmen burada, nefretin bir basamak ilerisi olan babayı öldürme veya yok etme düşüncesi daha ağır basmaktadır. Psikanalitik açıdan ölümü istenen kişi, oğlan çocuğu için genellikle babadır. (Freud, 1995: 230).⁶⁸ Freud, babadan nefret etmeye “Oidipus Kompleksi” adını veriyor.⁶⁹ Baba nefreti, başka eserlerde de ele alınmıştır.⁷⁰ Karamazov Kardeşler’de Dostoyevski'nin hayatına ait izlere çok sık olarak rastlanır. Şöyle ki;

Bunlarda ilk akla gelen, az önce teferruatlı olarak ifade ettiğimiz “baba nefreti veya babayı öldürme” düşüncesidir. Baba nefreti ve babayı öldürme düşüncesi onun hem hayatında hem de diğer romanlarında olduğu gibi bu eserinde de karşımıza çıkar. (Dostoyevski, 2002: 94, 97, 491). Fyodor Pavloviç'in evlatlardan Dimitri, babasının ölümünden sonra şüpheli olarak gözaltına alındığında “ölümünü istedim, kim istemez ki babasını öldürmeyi” sözleriyle, babası Fyodor Pavloviç hakkındaki “baba nefreti” içeren düşüncelerini ifade eder. Bu sözleri sarf eden Dimitri gibi Dostoyevski de babasının

⁶⁷ Fakat bu nöbetler, Dostoyevski'nin çocuklarında da görüldüğü için bu nöbetlerin Freud'un iddiasının tam tersine tıbben irsi olduğu kabul edilmiştir. Yani Dostoyevski'de olan sara hastalığı onun çocuklarında da görüldüğü için Freud'un iddia ettiği gibi bunlar korku nöbetinden sara dönüşmemiş, tam tersine zaten Dostoyevski'de var olan sara nöbetleri çocuklarında da görüldüğü için irsi olduğu kabul edilmiştir.

⁶⁸ Oğlan çocuğu babasıyla psikanaliz dilinde ambivalent (çelişik) sözcüğüyle anlatılan bir ilişki içinde yaşar. Bir yandan kendisine rakip saydığı babasına karşı, onu ortadan kaldırmayı amaçlayan bir kin ve nefret besler; öte yandan, yine babasına karşı belli bir sevgiyi her vakit ruhunda yer verir. Kendisine rakip gördüğü babasını ortadan kaldırmayı amaçlaması, oğlanın kafasında babasının yerini alma düşüncesini uyandırır. (Freud, 1995: 230).

⁶⁹ Freud'a göre muhtelif eserlerde bu baba katili motifinin işlenmesi bir rastlantı değildir: “Dünya edebiyatının değerini hiç yitirmeyecek üç, beş yapıtı olan Sophokles'in Kral Oidipus'u, Shakespeare'in Hamlet'i ve Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşler'inde aynı konunun, baba katili motifinin işlenmesi pek rastlantı sayılamaz. Yapıtların her üçünde de öldürme eyleminin nedeni, yani kadın çevresinde dönen cinsel rekabet göz önüne serilir. Ama bu sergilemenin, konusunu Yunan söylencesinden alan Kral Oidipus'ta hepsinden açık yüreklilikle yapıldığı görülür.” (Freud, 1995: 236).

⁷⁰ Freud'un tespit ettiği Oidipus Kompleksi'nin olduğu başka eserlerden bazıları şunlardır:

Sophokles: Kral Oidipus; Shakespeare: Hamlet; Kafka: Hüküm (Yargı)/Baba'ya Mektup; Yusuf Atılgan: Aylak Adam; Oğuz Atay: Bir Mektup.

ölümünü arzular. Bundan dolayı romandaki baba konumunda olan Fyodor Pavloviç, baba nefretiyle oğlu Pavel Smerdyakov tarafından öldürülür. (Dostoyevski, 2002: 655).

Roman kahramanlarından birisinin adı olan Aleksey Fyodoroviç Karamazov yani Alyoşa, aynı zamanda Dostoyevski'nin bu kitabı yazmaya başlamadan önce vefat eden üç yaşındaki oğlunun adıdır. Vefat eden oğlu ile aynı adı taşıdığı için olsa gerek Dostoyevski Alyoşa'ya karşı o kadar taraflıdır ki; bu romanda onun dışındaki bütün kardeşleri suçludur. Yazara göre tek hayırlı evlat odur, onu manastıra kapatarak bütün kötülüklerden uzak tutar. (Dostoyevski, 2002: 41, 357, 614).⁷¹

Dostoyevski sara nöbetleri geçiren biridir. Bu romanın kahramanlarından Pavel Smerdyakov, meczup Lizaveta Smerdyaşçaya'nın Fyodor Pavloviç ile ilişkisinden doğduğu tahmin edilen gayr-i meşru çocuktur. Fyodor Pavloviç tarafından evinde çalışan hizmetçi çifte verilen Smerdyakov, Dostoyevski gibi saralıdır. (Dostoyevski, 2002: 299).⁷² Babayı öldürme girişiminde bulunan Dimitri de Pavel Smerdyakov gibi saralıdır.

Yazar [Fyodor Mihayloviç Dostoyevski] ile romanın başkahramanı olan babanın adlarının [Fyodor Pavloviç Karamazov] ilk isimleri (Fyodor) aynıdır. Ayrıca bu romandaki asi evlat rolünü üstlenen Dimitri'nin adı da Dostoyevski'nin eşi olan Mari Dimitriyevna'yı hatırlatır. Dostoyevski'nin resmi hayatında olduğu gibi bu romanın kahramanlarından olan Dimitri, yargılanıp suçlu bulununca sürgüne gönderilir. (Dostoyevski, 2002: 475, 774).⁷³ Diğer eserlerinde ve kendi hayatında çok sık olarak görülen Doğu-Batı (Rusya ile Amerika ve Avrupa) mukayesesi ve sonunda mensubu olduğu Rus milletini haklı çıkarma burada da vardır. (Dostoyevski, 2002: 92, 782).

Yazarın hayatında önemli bir yeri olan kumar ve kumar tutkusunu Karamazov Kardeşler'de de vardır. (Dostoyevski, 2002: 458). Kitab-ı mukaddes, İncil kaynaklı din duygusu ve din düşüncesi bu eserinde de dolaylı veya direk olarak ifade edilmiştir. (Dostoyevski, 2002: 192, 195). Dostoyevski'nin hayatında ve diğer romanlarında önemli bir yer tutan Petersburg, bu eserinde de sık sık yer alır. (Dostoyevski, 2002: 37).

Dostoyevski, 1854 yılında kalan mahkûmiyet süresini tamamlamak için askerlik göreviyle Semipalatinsk'e gönderilir.⁷⁴ Dört yıl burada kalan Dostoyevski, Savcı Baron Vrangeli'nin vasıtasıyla Issayev ailesiyle tanışan yazar, ailenin tek çocuğu Pol'a özel dersler verirken Bayan Issayev'e âşık olur. Kocasının ölümünden sonra Mari Dimitriyevna Issayev, Dostoyevski ile evlenerek onun ilk eşi olur. Dostoyevski ile

⁷¹ Romanda Alyoşa'ya sadece fazla yer ayrılmakla kalmamış ayrıca ondan hiçbir şekilde kötü bir ifade ile bahsedilmemiştir.

⁷² Pavel Smerdyakov, babasını öldürdükten sonra sara krizi geçiriyor gibi davranarak herkesi aldatır. Cinayeti işledikten sonra gerçekten kriz geçirerek tüm ev sakinlerini kandırmayı başardığını itiraf eder. Dostoyevski de yanında çalışan mujikler tarafından öldürülen babasının ölüm haberini alınca sara nöbetine tutulmuştur.

⁷³ Sürgün, Dostoyevski'nin gerçek hayatında ve diğer bazı eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de istifade ettiği bir durumdur. (Dostoyevski, 2002: 87).

⁷⁴ Dostoyevski, Omsk'ta dört yıllık bir mahkûmiyetinden sonra bir dört yıl daha 7. Sibirya Taburu'nda er olarak hizmet vermek üzere Semipalatinsk'e gönderilir.

evlenen Bayan Issayev, daha sonra genç öğretmen Vergunav'a âşık olur. Aynı şekilde Karamazov Kardeşler'de baba Fyodor Pavloviç'in ilk eşi Adelaida Ivanovna da eşi Fyodor Pavloviç'i oğlu Mitya (Dimitri) ile bırakarak bir öğretmene kaçar. (Dostoyevski, 2002: 37).

b) Ahmet Mithat Efendi

Türk okuyucusuna romanın lezzetini ilk defa tattıran Ahmet Mithat Efendi, Türk edebiyatının belki de en velud yazarıdır. (Kaplan, 1987, 93). Onun bu eserleri kaleme almaktaki birinci amacı; okuyucuya bilgi vermek ve onu eğitmektir. İşte bu sebebe binaen Ahmet Mithat'a "hâce-i evvel" sıfatı yüklenmiştir. O, son derece özgüveni sağlam birisidir ve okuyucularına da bunu aşılamaı hedef edinmiştir. Muhtelif romanlarındaki bazı tipleriyle, kendisinde var olan bu özgüven duygusunu okurlarına da vermeyi amaç edinir. Bu düşüncesini savunmak için, Türk milletini en iyi şekilde temsil edecek, her alanda üstün özellik ve niteliklere sahip saygın tipler üretir. (Çetin, 2012: 234). Eserleri, biyografik veya otobiyografik birer roman olmamasına rağmen onu kaleme alan Ahmet Mithat'ın hayatı hakkında kısıtlı da olsa bilgiler sunan veya yazarın eserini kaleme alırken kendi hayatından da istifade ettiği romanlardır. Ahmet Mithat Efendi'nin Felâton Bey İle Râkım Efendi ve Paris'te Bir Türk adlı eserleri, yazar-eser ilişkisi açısından en uygun olduğunu tahmin ettiğimiz romanları arasında yer alır.⁷⁵ Bundan dolayı ilerleyen sayfalarda kronolojiyi de dikkate alarak onun, Felâton Bey İle Râkım Efendi (1876) ve Paris'te Bir Türk (1877) adını taşıyan eserleri üzerinde durulacaktır.

Felâton Bey İle Râkım Efendi

Türk ve dünya edebiyatında benzerlerinin gördüğümüz "örnek insan, model insan" tipinin işlendiği romanlar vardır. İşte Ahmet Mithat'ın bu eseri de o konunun çok belirgin bir şekilde ele alındığı bir eserdir. Mehmet Akif Ersoy ve Tevfik Fikret'te olduğu gibi burada da yazar, okuyucularına örnek bir kişilik olarak Râkım'ı sunuyor. Dolayısıyla Râkım, Ahmet Mithat tarafından ortaya atılmış bir örnek tiptir.⁷⁶ O, bu durumu daha iyi anlatmak, Râkım'ın güzel özelliklerini ortaya çıkarmak için Felâton'u; Felâton'daki yanlışlığı göstermek için de onun karşısına Râkım'ı bilerek çıkartır (Solok, 1998: 43).⁷⁷ Diğer bazı nesir türünden eserlerinde

⁷⁵ Ahmet Mithat Efendi'nin "Firkat, Henüz On Yedi Yaşında [Burada Kalyopi; Ahmet Mithat'ın Müslüman olup Hafize Melek adını alan eşi Visilili, Ahmet ise yazarın kendisidir (Okay, 1975: 184)], Esrâr-ı Cinâyat ve Müşahadat [Bunlardaki mekânlardan biri Ahmet Mithat'ın da yaşadığı Beykoz'dur] gibi muhtelif eserlerinde de hayatından izlere rastlanılır.

⁷⁶ Ahmet Mithat Efendi'nin Gençlik, Bekârlık Sultanlık mı Dedin?, Para, Karnaval, Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrar, Ahmet Metin ve Şirzat Yahut Roman İçinde Roman gibi bazı muhtelif eserlerinde de Felâton ve Râkım tipleri vardır.

⁷⁷ Mehmet Kaplan ise okuyucunun bu iki tip hakkında daha iyi bir değerlendirme yapabilmek için Ahmet Mithat'ın bir yabancı aileden faydalandığını söylüyor:

olduğu gibi bu romanıyla Ahmet Mithat'ın hayatı arasında bir takım benzerlikler söz konusudur. Şöyle ki;

Râkım, Ahmet Mithat'ın kendisidir (Çetin, 2012: 237; Andı, 1995: 26)⁷⁸ Aynen onun gibi ebeveynlerini kaybetmiştir. (Yetiş vd., 2000: 261). Râkım'a yol gösterici bir rehber olmadığı için kendi kendisini yetiştirmiştir.⁷⁹ Râkım, Ahmet Mithat Efendi gibi hem Doğu'nun hem de Batı'nın bilimleriyle donatılmış bir kişidir. Ahmet Mithat Efendi, "Bizim Râkım" diye hitap edecek kadar Râkım'a karşı tarafsız değildir.⁸⁰ Resmen onu tutar. (Yetiş vd., 2000: 136, 200).⁸¹ Râkım ve Ahmet Mithat orta gelir tabakasına mensupturlar. (Yetiş vd., 2000: 199, 200). Ahmet Mithat, Bezci Süleyman Ağa'nın; Râkım, Tophane kavalılarından birisinin oğludur. (Yetiş vd., 2000: 135).⁸² Ağabeyi Hafız Paşa'nın vefatıyla ailenin yükü nasıl Ahmet Mithat'ın üzerine kalmışsa burada da yakın çevresi vefat edince evdekilerin bakımı Râkım'ın üzerine kalır. (Kerman, 2009: 19). Ahmet Mithat gibi kalemde çalışır, gazetede yazar, özel dersler verir, kitap tercüme eder. (Yetiş vd., 2000: 136, 138, 142, 196). Râkım, Ahmet Mithat'ın çalışma azim ve gayretini aştığı kahramanlardandır. (Yetiş vd., 2000: 247). Râkım, aynı zamanda Ahmet Mithat Efendi'nin bizzat kendisinin olmaya çalıştığı yeni Türk tipidir. (Kaplan, 1987: 101).

Ahmet Mithat Efendi'nin annesi Kafkasya'dan gelmiş bir Çerkez'dir. Aynı şekilde Râkım'ın Canan'ı satın aldığı adam da Çerkez'dir. Râkım da Ahmet Mithat gibi kölelik ve cariyelik kurumuna iyi bir gözle bakar. (Kaplan, 1987: 107). Râkım da yazarının (Ahmet Mithat) romanı yazdığı yaşadığı, hatta aynı semtte (Tophane) doğup büyümüşlerdir. (Okay, 1995: 303). Romanın diğer kahramanı Felâton Bey, bütün parasını tiyatrocu sevgilisine kaptırdıktan sonra hayatını devam ettirmek için nasıl İstanbul dışında bir adaya mutasarrıf giderse, Ahmet Mithat da gerek görev icabı gerekse gazete çıkarmak amacıyla İstanbul dışında bulunmuştur. (Yetiş vd., 2000: 269; Kerman, 2009: 18).⁸³ Râkım da Ahmet Mithat gibi ders vermek vb sebeplerle ecnebi ailelerle ilişki kurar. (Yetiş vd., 2000: 138, 144, 151).

"Romanda Râkım Efendi ile Felâton Bey'in tanıdıkları ve evlerine devam ettikleri bir İngiliz ailesi vardır. Romancı bu aileyi iki kahramanın sosyal davranışlarını belirlemek ve onlar vasıtasıyla alafrağa tip ile müspet alaturka tipi değerlendirmek maksadıyla icat etmiştir." (Kaplan, 1987: 110).

⁷⁸ Daha sonra yazacağı Müşâhedât (1891) romanının içinde kendisi ile Râkım arasındaki bu benzerliği sezdirir. (Okay, 1995: 303). Râkım Efendi, birçok bakımdan Ahmet Mithat'ın kendisine benzer. O da Ahmet Mithat gibi çalışarak, alınının teriyle para kazanmış, başarı ve saadete kavuşmuştur. Romanda anlatılan çevre, İngiliz ailesi, Jozefino, hatta Felâton Bey'in benzerlerinin bile Mithat Efendi'nin hayatta yakından tanıdığı insanlar olması muhtemeldir. Her halde romanın ana fikrini teşkil eden 'çalışma ile başarı ve saadete ulaşma' fikri, Mithat Efendi'nin hayat tecrübesinin neticesidir." (Kaplan, 1987: 94).

⁷⁹ Râkım'ın babası bir yaşında, Ahmet Mithat Efendi'nin babası ise yedi yaşında vefat etmiştir.

⁸⁰ Râkım'a ve diğer şahıslara karşı yüksek, takdikâr ve ulvî duygularla doludur. (Kaplan, 1987: 93). Mithat Efendi, "Ölçülü ve yazi yazar" manalarına gelen Râkım adını ona vererek baştan taraflı olduğunu belli eder. (Kaplan, 1987: 99).

⁸¹ Ahmet Mithat Efendi, Râkım'a karşı o kadar taraflıdır ki, Râkım'ın Canan'a piyano öğretene Jozefino ile olan ilişkisini dahi tabii karşılar. (Yetiş vd., 2000: 166, 178, 258; Andı, 1995: 66). Yazar, muhafazakâr bir tip olarak ortaya sunulan Râkım'ın yine Jonefino ile olan içkili muhabbetlerine bile ses çıkarmaz. (Kaplan, 1987: 115).

⁸² Babası Râkım'a Salıpazarı'nda üç odalı bir çürük kümes ve bir de Arap cariyeden başka mal itlâkına seza hemen hiçbir şey bırakmamıştır.

⁸³ Rusçuk Mektubi Kalemî ve Zevra (Bağdat) gazeteleri

Fakat Râkım, yabancı ailelerle içli dışlı olmasına rağmen, Osmanlı aleyhinde olabilecek her türlü fikri saldırıya cevap verecek bir bilince sahiptir. (Okay, 1995: 303).⁸⁴

Paris'te Bir Türk

Ahmet Mithat Efendi'nin Felâton Bey İle Râkım Efendi'de olduğu gibi bu romanında da okuyucularına örnek insan tipini Nasuh adı altında sunar.⁸⁵ Nasuh, Râkım'a göre daha milliyetçidir. Ahmet Mithat'ın Paris'i hiç görmeden kaleme aldığı Paris'te Bir Türk, onun en zayıf romanlarından biri olarak kabul edilir. (Kerman, 2009: 41). Eserin olay örgüsünü oluşturan kahramanların büyük bir kısmı ecnebidir. Onun diğer eserlerinde olduğu gibi bu eseriyle de hayatı arasında bir takım benzerlikler söz konusudur. Şöyle ki;

Nasuh, Ahmet Mithat'ın kendisidir (Çetin, 2012: 237; Ülgen, 2000: 47, 89). Böyle olduğu için Nasuh'a karşı objektif değil taraflıdır, yani Nasuh'un tarafını tutar. (Ülgen, 2000: 6, 18, 44, 412).⁸⁶ Nasuh, yazar gibi düzenli bir kişidir ve düzenli bir hayatı sever. (Ülgen, 2000: 327). Nasuh'a yol gösterici bir rehber olmadığı için aynen Ahmet Mithat gibi kendi kendisini yetiştirmiştir. (Ülgen, 2000: 105).⁸⁷ Râkım gibi Nasuh da aynı zamanda Ahmet Mithat Efendi'nin bizzat kendisinin olmaya çalıştığı yeni Türk tipidir. (Kaplan, 1987: 101).

Yazar romanda o kadar kendisini belli eder ki tiyatro bahsinde konuya örnek olarak bir yazar adını vermek gerektiğinde aynı zamanda kendi ismi de olan "Ahmet" adını verir. (Ülgen, 2000: 184). Nasuh, Ahmet Mithat gibi Doğu ve Batı'nın bütün ilimlerine haizdir. (Ülgen, 2000: 35, 83, 411). Başta Fransız edebiyatı olmak üzere dünya edebiyatını gayet iyi bilir. (Ülgen, 2000: 15, 51). Nasuh'un da Ahmet Mithat gibi muhtelif sebepler vasıtasıyla tanıştığı birçok ecnebi vardır. (Ülgen, 2000: 81). Ahmet Mithat gibi kalemede çalışır. Ahmet Mithat Efendi gibi Nasuh da, ailesinin ve bazı akrabalarının sorumlulukları üzerinde olduğu için gayet kanaatkârdır. (Ülgen, 2000: 79).

Ahmet Mithat Efendi, babası olmadığı için Tuna valisi olan Mithat Paşa'nın korumasına girerken Nasuh da babası ölünce baba dostu Alman Hell'in vesayetine girer. (Ülgen, 2000: 105). Ahmet Mithat gibi Nasuh'un da eserleri olduğu gibi ayrıca her ikisi de gazetede ve ansiklopedide yazar. (Ülgen, 2000: 73, 107).⁸⁸ Ahmet Mithat

⁸⁴ Mehmet Kaplan, Ahmet Mithat'ın bu düşüncesini "Avrupa'nın ilim ve tekniği takdire şayandır fakat Avrupalıların yaşayış tarzı, örf ve âdetleri, Türklerindeki daha güzel ve derin değildir." sözleriyle ifade ediyor. (Kaplan, 1987: 118).

⁸⁵ Yazar o kadar ideal bir tip çiziyor ki onun örnek kahramanı olan Nasuh, kumar oynar fakat kumarda kazandığı paraları kendisi harcamayıp başkasına [Hemşire Anne] verir. (Ülgen, 2000: 323). Nasuh, çok eşliliği savunmasına rağmen, kendi eşinden başkasına bakmaz. (Ülgen, 2000: 223).

⁸⁶ Nasuh, o dönem için pek normal olarak karşılanmayan bir durum olarak içki içer. Fakat yazar taraflı olduğu için bunu da normal bir olaymış gibi gösterir. (Ülgen, 2000: 220). Hatta yazar araya girerek, "Bir yalan söylemiş olduğundan dolayı Nasuh'tan yüz çevirecek misiniz?" diye soracak kadar taraflıdır. (Ülgen, 2000: 329).

⁸⁷ Nasuh'un babası on üç yaşında Ahmet Mithat Efendi'nin babası ise yedi yaşında vefat etmiştir.

⁸⁸ Romanda Nasuh'un dram türünde eserleri de vardır.

matbaacıdır ve matbaadan çok iyi anlar. Aynı şekilde Nasuh da Paris’te bir matbaanın işlerini yapar. (Ülgen, 2000: 140). Ahmet Mithat gibi Nasuh da birden fazla evliliği savunur. (Ülgen, 2000: 147). Nasuh, Ahmet Mithat gibi milliyetçi bir ruha sahip olduğu için Osmanlı’ya karşı yapılan her türlü fikri ve ideolojik saldırıya karşı cevap verir. (Ülgen, 2000: 13, 285, 303).

SONUÇ

Bazı yazar ile onların kaleme aldığı eser veya eserler arasında birebir olmasa da büyük bir oranda etkileşim söz konusu olabilir. Bu etkilenme kimi eserlerde bariz bir şekilde görüldüğü halde kimisinde daha dolaylı yoldan hissedilebilir.⁸⁹ Bu etkileşimin yoğun olarak görüldüğü türler arasında otobiyografik veya otobiyografik kahramanların yer aldığı eserler ilk sırada gelmektedir.

Yazar-eser arasındaki bu etkileşimi anlamak için mutlaka yazarın hayatının en ince ayrıntısına kadar bilinmesi gerektiği bir gerçek olarak ortadadır. Hatta yazarın hayatının ana hatlarının değil, en ince ayrıntılarının bile bilinmesi gerekir. Sadece yazarın hayatını bilmenin yeterli olmadığı durumlarda yazarın hayatının şekillenmesinde mühim bir rol oynayan çevresel faktörler de dikkate alınmalıdır. Çünkü çevre, insanın gelişiminde ve yönlendirilmesinde inkâr edilemez bir etkiye sahiptir. Bu nedenden dolayı yazarın hayatı ele alınırken onun kişisel durumları kadar çevresel faktörler de dikkate alınmalıdır. Bu faktörler dikkate alınarak yapılacak bir değerlendirme neticesinde elde edilecek sonuçlar, hiç şüphesiz daha iyi ve doğru olacaktır. İşte yazarın hayatının şekillenmesinde etkili olan bu çevresel faktörlerin tespitinde eser, mühim bir yol göstericidir.

Gerek eser merkezli gerekse yazar merkezli incelemelerde olmazsa olmazlardan birisi; yazar-eser arasındaki etkileşimin tam ve doğru olarak tespit edilmesidir. Bu etkileşim, tam ve eksiksiz olarak tespit edildikten sonra yapılacak değerlendirmeler, daha kusursuz ve objektif olur. Bütün bu açılardan bakıldığında yazar-eser ilişkisinin ne kadar önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmış olur.

⁸⁹ Yazar-eser ilişkisi bakımından bazı yazarların eserleri, diğer yazarların eserlerine nazaran daha fazla ipucu barındırabilmektedir. Mesela Dostoyevski, bir sara hastasıdır. Bunu da Budala’da Mişkin, Suç ve Ceza’da Raskolnikov, Karamazov Kardeşlerde Smerdyakov isimli kahramanlarında sürekli olarak işlemiştir. Ayrıca Dostoyevski’nin ve Ahmet Mithat Efendi’nin buradaki eserlerinin hemen hepsinin ortak temlerinden biri “kumar”dır. Bu araştırmadaki eserlerde kumara bir şekilde yer verilir.

KAYNAKLAR

- ANDAÇ, Feridun. (1996). Sürgün Edebiyatı, Edebiyat Sürgünleri, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- ANDI, M. Fatih. (1995). İnsan Topum Edebiyat, İstanbul: Kitabevi Yayınları
- AYATA, Yunus ve TONGA, Necati. (2008). "Psikolojik Roman, Romana Yansıyan Yazar ve Türk Edebiyatındaki Bazı örnekleri Üzerine Bir İnceleme", İmi Araştırmalar, S: 25, s.7-20
- AYYILDIZ, Mustafa. (2011). Yakın Dönem Türk Romanı ve Roman İncelemeleri, Ankara: Akçağ Yayınları
- BEKİROĞLU, Nazan. (2012). Mavi Lale, İstanbul: Timaş Yayınları.
- BEKİROĞLU, Nazan. (2013). Mor Mürekkep, İstanbul: Timaş Yayınları.
- BEKİROĞLU, Nazan. (2013a). Mimoza Sürgünü, İstanbul: Timaş Yayınları.
- BEKİROĞLU, Nazan. (2014). Cümle Kapısı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- BEYATLI, Yahya Kemal. (2008). Kendi Gökkubbemiz, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- BOSTANCI, K. (2002), "Suut Kemal Yetkin ile Halid Ziya Uşaklıgil Arasında Roman Üzerine Bir Tartışma", Hece Dergisi, S: 65-66-67, s. 385-386
- ÇETİN, Nurullah. (2012). Edebiyat İncelemeleri, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇİTÇİ, Selahattin. (2008). "Dostoyevski'nin Kumarbaz Romanının Hayat-Eser Açısından İncelenmesi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume1/5, s.192-204
- DOSTOYEVSKİ, Fyodor Mihayloviç. (1967). Dostoyevski'nin Mektupları (Çeviren: Zeyyat Özalpsan), İstanbul: Ararat Yayınları
- DOSTOYEVSKİ, Fyodor Mihayloviç. (2002). Karamazov Kardeşler, (Çeviren: Engin Altay), İstanbul: İletişim Yayınları
- DOSTOYEVSKİ, Fyodor Mihayloviç. (2007). Suç ve Ceza, (Çeviren: Engin Altay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- DOSTOYEVSKİ, Fyodor Mihayloviç. (2012). Kumarbaz, (Çeviren: Hasan Can), Ankara: Alter Yayıncılık.
- DOSTOYEVSKİ, Fyodor Mihayloviç. (2013). Ölü Evinden Anılar, (Çeviren: Hasan Can), Ankara: Alter Yayıncılık
- ENGİNÜN, İnci. (1989). Halide Edip Adivar, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- FREUD, Sigmund. (1995). Sanat ve Sanatçılar Üzerine (Çeviren: Kamuran Şipal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İLERİ, Selim. (1993). Kırık Deniz Kabukları, İstanbul: Can Yayınları.
- İLERİ, Selim. (2014). "Salon Köşelerinde", Zaman Gazetesi Cumartesi Eki, S:447, s.12
- KAPLAN, Mehmet. (1987). Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, Cilt: II, İstanbul: Dergâh Yayınları

- KAPLAN, Mehmet. (2004). Edebiyatımızın İçinden, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet. (2007). Edebiyatımızın Bahçesinde Dolaşırken, [Hazırlayan: Zeynep Kerman], İstanbul: Dergâh Yayınları
- KARACA, Birsen. (1996). “Rus Edebiyatında Sürgün Motifleri ve Sürgün Yazarlar”, [ANDAÇ, Feridun. (Hazırlayan), Sürgün Edebiyatı, Edebiyat Sürgünleri, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996, s.182-183].
- KARAOSMANGLU, Yakup Kadri. (1969). Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Ankara: Bilgi Yayınevi
- KARAY, Refik Halit. (2014). Memleket Yazıları: III, Edebiyatı Öldüren Rejim, [Hazırlayan: Tuncay Birkan], İstanbul: İnkılap Kitabevi
- KEFELİ, Emel. (2002). Anlatım Tekniği Olarak Mektup, İstanbul: Kitabevi Yayınları
- KERMAN, Zeynep. (2009). Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri, İstanbul: Dergâh Yayınları
- KOÇ, Murat. (2010). Yeni Türk Edebiyatı’nda İstanbul Adaları, İstanbul: Eren Yayınları.
- KOÇ, Murat. (2011). Naturalist Bir Yazar: Bekir Fahri (İdiz)-Hayatı/Sanatı ve Eserleri, İstanbul: Eren Yayınları
- NACİ, Elif. (1981). Anılardan Damlalar, İstanbul: Karacan Yayınları
- NACİ, Fethi. (2002). Türk Romanında Ölçüt Sorunu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- OKAY, Orhan. (1975). Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları
- OKAY, Orhan. (1995). “Felâton Bey İle Râkım Efendi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 12, s.303
- SOLOK, Cevdet Kudret. (1998). Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, Cilt: I, İstanbul: İnkılap Kitabevi
- TOKER, Şevket ve ŞEN Ayşe. (2004). “Bir Öğretmen Hikâyeci: Mahmut Özay”, Ege Eğitim Dergisi, 2004, S: 5, s. 81-87
- TROYAT, Henri. (2010). Dostoyevski, (Çeviren: Leyle Gürsel), İstanbul: İletişim Yayınları
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya. (2008). Kırk Yıl, (Hazırlayan: Dr. Nur Özmel Akın, Yayın Yönetmeni: Rahim Tarım), İstanbul: Özgür Yayınları
- ÜLGEN, Erol (Hazırlayan). (2000). Paris’te Bir Türk, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları,
- YALÇIN, Hüseyin Cahit. (1999). Edebiyat Anıları, (Hazırlayan: Rauf Mutluay), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- YETİŞ, Kazım ve Necat BİRİNCİ, M. Fatih ANDI: Hazırlayanlar. (2000). Felâton Bey İle Râkım Efendi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- YETİŞTİREN, Nuri. (2014). Cahit Sıtkı Tarancı’nın Ölüm Konulu Şiirlerine Psikolojik Bir Bakış, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.